

Masarykova univerzita

Filozofická fakulta

Ústav germanistiky, nordistiky

a nederlandistiky

Magisterská diplomová práce

2014

Mgr. Marie Vágnerová

Masarykova univerzita

Filozofická fakulta

Ústav germanistiky, nordistiky

a nederlandistiky

Skandinávská studia

Mgr. Marie Vágnerová

**Podivuhodná cesta Nilse Holgerssona Švédskem
Selmy Lagerlöfové: Zrod díla a
analýza jeho českých překladů**

Magisterská diplomová práce

Vedoucí práce: doc. PhDr. Miluše Juříčková, CSc.

2014

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracovala samostatně,
s využitím uvedených pramenů a literatury.

Brno, 30. 4. 2014

Mgr. Marie Vágnerová

Ráda bych poděkovala vedoucí mé práce doc. PhDr. Miluši Juříčkové, CSc. za její cenné rady a kritické podněty, které mi pomohly při sepsání této diplomové práce. Dále bych chtěla poděkovat své rodině a přátelům, kteří mi byli během celého studia na vysoké škole oporou.

Obsah

I.	Úvod	6
	Dosavadní zpracování tématu	7
II.	Švédská dětská literatura – počátky a vývoj jejího překladu.....	9
	2.1 První vlašťovky	10
	2.2 Překlady v 19. a 20. století.....	10
	2.3 Spolupráce švédských a zahraničních nakladatelství	12
	2.4 Překlady po roce 1945	13
III.	Selma Lagerlöfová.....	16
	3.1 Literární kontext (přelom 19. a 20. století ve Švédsku - novoromantismus).....	17
	3.2 Život spisovatelky před literárním debutem	20
	3.3 Další tvorba Selmy Lagerlöfové a Nobelova cena	21
IV.	Podivuhodná cesta Nilse Holgerssona Švédskem	24
	4.1 Cesta k nové učebnici	25
	4.2 Přípravné práce	26
	4.3 První díl.....	29
	4.4 Druhý díl	34
V.	České překlady Podivuhodné cesty	37
	5.1 Tobiáš Eliáš Tisovský	37
	<i>Podivuhodná cesta nezbedy Petra s divokými husami – rok 1911</i>	<i>38</i>
	5.2 Karel Vojtěch Rypáček.....	40
	<i>Podivuhodná cesta Nilse Holgerssona s divokými husami Švédskem – rok 1913</i>	<i>40</i>
	5.3 Emil Walter.....	43
	<i>Podivuhodná cesta Nilse Holgerssona Švédskem – rok 1913</i>	<i>44</i>
	5.4 Dagmar Chvojková-Pallasová	45
	<i>Podivuhodná cesta Nilse Holgerssona Švédskem – rok 1957</i>	<i>45</i>
	5.5 Dagmar Hartlová.....	50
	<i>Podivuhodná cesta Nilse Holgerssona Švédskem – rok 2005</i>	<i>50</i>
	5.6 Vlastní jména pohádkových postav v překladech <i>Podivuhodné cesty</i>	55
VI.	Závěr	59
VII.	Seznam použité literatury	61
VIII.	Přílohy	64
IX.	Resumé.....	71

I. Úvod

Švédsko dalo světu mnoho významných spisovatelů, přičemž řada z nich věnovala svou tvorbu těm nejmenším z nás – dětem. Jejich díla se proslavila za hranicemi tohoto severského království, a to včetně České republiky. Za všechny jmenujme Astrid Lindgrenovou, jejíž *Pipi Dlouhá punčocha* či *Děti z Bullerbynu* si získaly srdce několika generací malých čtenářů, a které byly přeloženy do několika desítek světových jazyků.

Ve švédské literární historii však existuje ještě jedno dílo, které si získalo enormní světový ohlas, a které představuje těžiště této diplomové práce. Tím dílem je *Podivuhodná cesta Nilse Holgerssona Švédskem* z pera Selmy Lagerlöfové, švédské klasičky a vůbec první ženské nositelky Nobelovy ceny za literaturu. Tento žánrový experiment, který měl být původně učebnicí vlastivědy pro švédské děti, se nakonec v průběhu času stal spíše dobrodružnou pohádkou, jejímž hlavním hrdinou je ve skřítku proměněný chlapec Nils Holgersson, který zažívá dobrodružství ve společenství divokých hus. A právě jeho příběh, který tak mistrně stvořila Selma Lagerlöfová, odhalil Švédsko v celé své kráse dětem takřka všech národů, které si o této severské zemi mohou dnes přečíst ve více než šedesáti cizích jazycích.

K tomu, aby si tato díla vydobyla svoje nesmazatelné postavení na horizontu světové dětské literární tvorby, však mohlo dojít jen díky tomu, že jim cestu začali postupně prošlapávat předchozí švédští autoři, kteří o kvalitách švédské dětské literatury začali svými knihami přesvědčovat svět ještě dávno před Astrid Lindgrenovou i Selmou Lagerlöfovou. Tato diplomová práce tedy mapuje počátky překladů švédské literatury pro děti, které sahají až do 18. století, ve stručnosti také uvádí významnější díla překládaná do cizích jazyků až do současnosti. Popsána jsou rovněž specifika švédské literatury pro děti.

Další bod zájmu této práce představuje osobnost Selmy Lagerlöfové samotné – stručně je podán literární kontext doby, ve které byla literárně činná (přelom 19. a 20. století), menší část je věnována životu, tvorbě a nelehké cestě k získání Nobelovy ceny.

Tato práce akcentuje dva základní okruhy otázek - vznik díla a dále pak analýzu českých překladů. V této části jsou kladeny otázky: Jaké důvody stály za vznikem tohoto žánrového experimentu? Jaká přípravná cesta vedla ke zrodu této „pohádkové učebnice“? Především na základě korespondence mezi autorkou a předsedou komise, která měla držet nad zrodem učebnice dohled, Alfredem Dalinem, je zrekonstruováno zákulisí průběhu prací na knize, která vyšla postupně ve dvou dílech v letech 1906 a 1907.

Mezi lety 1906 až 2014 vyšlo v češtině pět jeho překladů. První zpracování originálů vychází již v roce 1911 z pera T. E. Tisovského. V roce 1913 jsou vydány dva různé překlady od Emila Waltera, druhý zpracoval Karel V. Rypáček. Po více než čtyřiceti letech, v roce 1957, je publikován překlad Dagmar Pallasové a v roce 2005 zatím poslední překlad do češtiny z pera Dagmar Hartlové. Každý z překladatelů přistupoval k tomuto úkolu specifickým způsobem, a ačkoli můžeme v jejich práci nalézt shody, v mnohém se jejich překladatelské strategie také diametrálně odlišují. Cílem této části je tedy tyto strategie popsat a vypíchnout nejmarkantnější shody a odlišnosti ve vztahu k originálu i k ostatním překladům.

Vzhledem k tomu, že překlad Dagmar Pallasové vychází v době, kdy publikovaná literatura procházela cenzurním sítem, je položena dílčí podotázka, jestli se tento zásah mohl dotknout i tohoto díla. V rámci těchto podotázek je specifická pozornost rovněž věnována překladu vlastních jmen postav příběhu, které jsou v závěru práce uvedeny v přehledné tabulce a na jejímž základě si lze vyvodit dílčí závěry o kreativitě jednotlivých překladatelů.

Dosavadní zpracování tématu

Na tomto místě bych ráda zmínila knihy, články či studie, které se zabývají příbuznými tématy jako má diplomové práce, a které jsem využila jako oporu pro sepsání této práce.

Ač se jedná o jedno z nejslavnějších děl Selmy Lagerlöfové, v češtině nebyla doposud zpracována ucelenější práce, která by se zabývala vyloženě českými překlady tohoto díla. Existuje však několik článků či recenzí, které byly publikovány v čase posledního vydání *Podivuhodné cesty* v češtině v roce 2005. Jedná se zejména o příspěvky Heleny Stieškové *Jak vypadá Švédsko z výšky* v Lidových novinách (17.12.2005), *Páté*

zastavení Nilse Holgerssona v Čechách a na Moravě překladatele Ondřeje Vimra v časopise Tvar (2006/6) a *Mrňousova cesta Švédskem* Martina Reissnera v časopise Ladění (2005/4).

Stiessová ve své recenzi poskytuje stručný, ale ucelený přehled okolností vzniku, seznamuje se strastmi, které musela spisovatelka při tvorbě překonávat, ale čtenář se taktéž dozvídá o obsahu díla, zdrojích inspirace a životních epizodách Selmy Lagerlöfové. Autorka se zmiňuje také o a manželské dvojici Aurellových, která na počátku 60. let 20. století provedla korekturu původního textu z let 1906 a 1907.

Oproti Heleně Stiessové se překladatel a nordista Ondřej Vimr ve své recenzi věnuje obsahu a okolnostem vzniku mnohem méně, stěžejní bod jeho zájmu představují všechny české překlady *Podivuhodné cesty*. Ve stručnosti vypichuje základní charakteristické rysy jednotlivých překladů do češtiny a popisuje překladatelské strategie. Neopomíná zmínit také první zpracování textu ve formě volného převyprávění z pera T. E. Tisovského, který se originálem nechal inspirovat již v roce 1911, a příběh zasadil do českého prostředí.

Naproti tomu Martin Reissner v časopise Ladění tuto verzi vůbec nezmiňuje a primárně se zaměřuje na vydání z roku 2005, které označuje jako „příběhové torzo, samo o sobě působivé, vlídné a naplněné étosem, ovšem přece jen vzdálené původní autorčině koncepci.“¹ Dále rozebírá cíle původního díla, ale všímá si rovněž výtvarného zpracování překladu z roku 2005, které měl na starosti ilustrátor Jiří Sopko.

Z časových, technických a kapacitních důvodů jsem bohužel nemohla provést hlubší průzkum v tištěných médiích, která mohla reflektovat vydání překladů v letech 1911, 1913 a 1957 či jejich další vydání. Recepce překladů v médiích by však mohla být součástí či předmětem jiného akademické práce.

Co se týče zahraničních zdrojů, nejpřínosnějším pramenem mi byla kniha Gunnara Ahlströma *Den underbara resan*, jejíž těžiště představuje samotné dílo, jak naznačuje sám podtitul *En bok om Selma Lagerlöfs Nils Holgersson*. Pro účely mé práce jsem však mohla využít pouze dílčí části jeho zkoumání. Ahlström podává široký a ucelený obraz zahrnující vývoj pedagogických tendencí od nejstarších dob až k nové učebnici,

¹ REISSNER, Martin. *Mrňousova cesta Švédskem*. Ladění. roč. 2005, č. 4, s. 20- 21. ISSN 1211-3484.

popisuje samotnou přípravu učebnice, požadavky, na základě korespondence mapuje vývoj autorčiných myšlenek a podrobně rozebírá kritické ohlasy po jejím vzniku. Seznamuje s obsahem díla, jeho výchovnými tendencemi, srovnává geografický obraz prezentovaný v díle se skutečností. Velkou část rovněž věnuje spisovatelce samotné.

Přínosná byla rovněž studie vydaná v cyklu Lagerlöfstudier společností Selma Lagerlöf sällskapet. Jedná se o studii Larse Elenia *Selma Lagerlöf och Norrland. Nationella idealbilder i Nils Holgerssons underbara resa*, která byla publikována v rámci knihy *I Selma Lagerlöfs värld. Fjorton uppsatser* redaktorek Marie Karlssonové a Luise Vingeové. Tato studie rozebírá obraz kraje Norrland v díle, ale rovněž ilustruje pozadí vzniku díla. V tomto ohledu mi bylo nápomocno rovněž dílo *Selma Lagerlöfs underbara resa genom den svenska litteraturhistorien 1891 – 1996* Anny Nordlundové, které jinak obsáhle a uceleně mapuje autorčin život a její tvorbu.

Sborník příspěvků *Nils Holgersson – 90 år senare*, který vznikl pod vedením Görana Hallberga, byl přínosný zejména díky obsahu úryvků osobní korespondence autorky se svou přítelkyní Sophie Elkanovou, ve které rozebírá svoje osobní pocity a strasti při tvorbě *Podivuhodné cesty*.

Pro teoretickou část práce zabývající se dětskou literaturou obecně mi posloužila zejména publikace vydaná organizací Svenska Barnbokinstitutet shrnující výstavu *Om Nils Holgersson flugit ut över världen: Svenska barnböcker i översättning* z roku 1998, která se zabývá fenoménem švédské dětské knihy a mapuje její překladovou historii.

II. Švédská dětská literatura – počátky a vývoj jejího překladu

V současnosti představuje jeden z významných vývozních artiklů Švédska tamní dětská literatura, která se těší velké popularitě a je překládána do desítek světových jazyků. Tato kapitola osvětlí, jak k tomuto rozmachu došlo, do jaké doby sahají jeho počátky a do jakých jazyků bylo a je nejčastěji překládáno. Jako podpora pro sepsání této kapitoly sloužila autorce především publikace o výstavě s názvem *Om Nils Holgersson flugit ut över världen* realizovaná organizací Svenska barnbokinstitutet v roce 1998.

2.1 První vlašťovky

Dětská literatura ve Švédsku byla vždy tvořena z podstatné části literaturou překladovou. V počátcích se jednalo o dětskou literaturu německých a francouzských nakladatelů, v 19. století se přidala literatura anglická. Těmito vlivy byla švédská dětská literatura postupně obohacována. A ačkoli byla dětská literatura v zemích jako Německo, Francie či Anglie velmi rozsáhlá, dokázala se i přesto švédská tvorba v těchto regionech prosadit, zejména pak v Německu, Anglii a USA, ale také v ostatních severských zemích.

Ucelené zmapování této překladové produkce přináší ovšem četné problémy. Zejména pak kvůli chybějící bibliografii, prohledávání abecedních katalogů zahraničních národních knihoven je také nesnadné. I přes tato úskalí existují doklady o překladech ze švédštiny již z 18. století. Konkrétně se jedná o dopisy, které sepsal hrabě Carl Gustaf Tessin princ Gustavovi, který se později stal švédským králem Gustavem III. Hrabě Tessin byl v letech 1749 až 1754 princovým guvernánem a budoucího krále vyučovat zábavnějším způsobem. Toho se snažil docílit také prostřednictvím dopisů, které sepsal mezi lety 1751 a 1756. Protože výchova následníka trůnu byla společenská záležitost, byly dopisy otištěny z politických důvodů a záhy byly přeloženy nejprve do němčiny (viz Příloha č. 1), následně do francouzštiny, angličtiny a italštiny. Tessinův počin nelze považovat za klasickou dětskou knihu, ale obsah se dá zařadit do kategorie dětská literatura. Znamější se stala např. pohádka *Sagan om draken och hermelin* z roku 1751. O tom, že se jedná o pozoruhodné dílo svědčí i to, že tyto dopisy byly např. v němčině znovuvydány v roce 2011.

2.2 Překlady v 19. a 20. století

V 19. a 20. století se již objevují autoři dětských knih v pravém slova smyslu, jejichž díla byla překládána do cizích jazyků, především do němčiny. Objevují se však překlady i do jazyků ostatních severských zemí a angličtiny.

Prozaická tvorba

- Johanna Christina von Hofsten - dílo *Barnhistorier* (ilustrace Jenny Nyström²) - norský *Barnehistorier* (1886, 1902), německy *Das kleine Kleeblatt und andere Kindergeschichten* (1891, 1894, 1897).
- Amanda Kerfstedt – dílo *Små och stora. Berättelser för barn* - německy *Greta und Svante, nebst drei anderen Erzählungen für Kinder* (Švýcarsko 1889)
- Emily Nonnen – dílo *Smuglarens dotter* – finský *Salakuljettajan tytär* (1890)
- Viktor Rydberg – dílo *Fädernas gudasaga. Berättad för ungdomen* (1887) – německy *Die Göttersage der Väter* (1911)
- Fridtjuv Berg – dílo *Svenska folksagor I* (1899)³ – německy v Rakousku *Schwedische Volksmärchen* (1912)
- Amy Palm – dílo *Barnen på Broby* (1893) – anglicky *Wanda and Greta at Broby Farm* (1930)
- Laura Fittinghof – dílo *Barnen ifrån Frosmofjället* (1907) – anglicky *The children of the Frostmoor* (1914), dánsky *Børnenen fra Frostmofjældet* (1916)
- Marika Stiernstedt – dílo *Ullabella* (1922) – překlady publikovány pod stejným názvem, do dánštiny a norštiny (1923), finštiny (1924) a němčiny (1930)
- Ossina Elgström - dílo *Boken om pigan Karlsson* (1929) – překlad do němčiny *Die kleine Magd Karlsson* (1941)
- Gösta Knutsson – *Pelle Svanslös på äventyr* (1939) – dánsky jako *Pelle Haleløs på eventyr* (1940), německy jako *Petter Schwanzlos* (1953)

Obrázkové dětské knihy

Od počátku 20. století se dětské obrázkové knížky stávaly ve Švédsku běžnějšími, což mělo za následek, že si jim začalo dostávat více pozornosti i v zahraničí. Šlo např. o knihy následujících autorů:

- Ottília Adelborg – *Pelle Snygg och barnen i Snaskeby* (1896) – překlady do angličtiny - *Clean Peter and the children of Grubbylea* (1901, 1910), nizozemštiny - *Klein Jantje en de kinderen van Modderstad* (1903, 1907) a němčiny – *Wasche-Peter und die Kinder im Schudelland* (1911)

² Jenny Nyström (1854 – 1946) - významná švédská umělkyně a ilustrátorka.

³ Toto dílo bylo prvním svazkem v rámci tzv. *Barnbiblioteket Saga*, což byl cyklus 256 knih a sešitových vydání (dle www.sbi.se), které vyšly mezi lety 1899 a 1954. Cílem bylo zprostředkovat dětem přístup ke kvalitní literatuře. Autoři nebyli pouze švédského původu, součástí cyklu byla rovněž díla např. bratří Grimmů či Waltera Scotta a dalších.

- Ivar Arosenius – dílo *Kattresan* (1909) – v němčině jako *Des Mädchens Katzenreise* (1911)
- Elsa Beskow
Zejména tato autorka proslavila švédské obrázkové knihy v zahraničí, přičemž její knihy jsou zde publikovány ve stále nových vydáních.
 - *Puttes äfventyr i blåbärsskogen* (1901) – první přeložená kniha Elsy Beskow – do němčiny jako *Hänschen im Blaubeerwald* (1903), do dánštiny jako *Puttes eventyr i Bloobærskoven* (1912), do angličtiny jako *Buddy's adventures in the blueberry patch* (1931)
 - *Olles skidfärd* (1907) – v němčině *Hänschens Skifahrt* (1908), dánsky *Oles skitur* (1910), ve stejném roce také norsky jako *Olav skitur* (1910), anglicky jako *Olle's ski trip* (1928)
 - *Tomtebobarnen* (1910) – dánský překlad *De smaa skovnisser* (1911), v němčině *Aus Erdmännleins Klause. Ein Waldmärchen* (1911), anglicky *Elf children of the woods* (1932)
 - *Tant Grön, Tant Brun och Tant Gredelin* (1918) – do dánštiny i norštiny přeloženo v roce 1919 jako *Tante Grøn, Tante Brun og Tante Lilla*, resp. *Tante Grøn, Tante Brun og Tante Violet*, v angličtině vyšlo roku 1928 jako *Aunt Green, Aunt Brown and Aunt Lavender*

2.3 Spolupráce švédských a zahraničních nakladatelství

Pro další překládání (nejen) švédských knih byla důležitá tzv. *Bernská konvence o ochraně literárních a uměleckých děl*, která byla přijata v Bernu 9. září 1886.

Do této doby státy totiž neuznávaly autorská práva spisovatelů z jiných zemí, tato smlouva však zajistila jejich mezinárodní význam a jednotný minimální základ pro ochranu těchto práv v zemích, které tento dokument podepsaly. Byla vypracována díky iniciativě francouzského spisovatele Victora Huga. K dubnu 2013 tuto dohodu ratifikovalo 166 států.⁴

Švédsko tuto dohodu podepsalo až v roce 1904, do té doby se švédská díla mohla překládat zcela volně, aniž by bylo třeba brát jakékoli ohledy na autora či nakladatelství,

⁴ *Übereinkunft zum Schutz von Werken der Literatur und Kunst*. [online]. [cit. 1.3. 2014]. Dostupné z: <http://de.wikipedia.org/wiki/Berner_%C3%9Cbereinkunft_zum_Schutz_von_Werken_der_Literatur_und_Kunst>

kteře knihu vydalo. Nicméně ještě před tím než byla tato dohoda podepsána, existovaly mezi některými státy dílčí dohody.

Např. na konci 70. let 19. století směli být švédští autoři překládáni do dánštiny a norštiny (to se týká např. díla *Barnhistorier* Johanny Christiny von Hofstenové, které bylo již na titulním listu norského vydání přímo označeno jako autorizovaný překlad).

V 80. letech pak byla také uzavřena zvláštní dohoda upravující právo na cizojazyčné překlady mezi Švédskem a Norskem na jedné straně a Francií a Itálií na straně druhé. S Německem a Anglií podobná dohoda bohužel neexistovala. To však nebránilo tomu, aby mohly být vytvářeny v jednotlivých případech dílčí dohody – např. dílo *Greta und Svante* Amandy Kerfstedtové je rovněž označeno jako autorizovaný překlad.

Mezinárodní spolupráce mezi nakladatelstvími měla různé podoby. Bylo např. možné tisknout překlady švédských knih přímo ve Švédsku. To se ve 30. letech 20. století týkalo některých děl Elsy Beskowové určených pro anglo-americký trh. (*Hat-house, The Tale of the wee little old woman a Aunt Green, Aunt Brown and Aunt Lavender*)

Co se týče německy mluvící oblasti, existují překlady, které jsou vytištěné ve Švédsku, ale místo vydání je v Německu (Bonnier v Lipsku): *Wasche-Peter* Otilie Adelborgové, *Des Mädchens Katzenreise* Ivara Arosenia a *Die Göttersage der Väter* Viktora Rydberga. Všechny tyto překlady byly vydány v roce 1911. Např. na knize *Wasche-Peter* stojí: „Verlag von Albert Bonnier, Leipzig und Stockholm“ a „Gedruckt von Albert Bonnier, Stockholm 1911“.

2.4 Překlady po roce 1945

Bezpochyby nejvýznamnější dílo, které proslavilo švédskou dětskou literaturu v zahraničí, představuje *Pipi Dlouhá Punčocha* Astrid Lindgrenové. Tato kniha, která je nejvyšším „esem“ švédské dětské literatury, je skutečně přelomová, a to nejen pro dětskou literaturu, ale právem i pro švédskou literaturu obecně.

Astrid Lindgrenová napsala tento příběh během války a poprvé vyšel v roce 1945. Díky němu získala spisovatelka na velké popularitě ještě za svého života, její knihy byly přeloženy do 76 jazyků a prodalo se jich více než 100 milionů exemplářů po celém světě. Lze konstatovat, že žádný jiný švédský autor se nedočkal ve světě takové slávy jako Astrid Lindgrenová, a to ani nositelka Nobelovy ceny za literaturu Selma Lagerlöfová, ani August Strindberg, jeden z nejznámějších švédských mužských spisovatelů.

Příběh *Pipi Dlouhé punčochy* proslavil ovšem nejen samotnou Astrid Lindgrenovou. Hodnota této knihy spočívá také v tom, že proslavila švédskou dětskou literaturu obecně a doslova otevřela cestu za hranice mnoha autorům švédských dětských knih, kteří následovali po Astrid Lindgrenové.

Jak bylo již řečeno, poprvé vyšla tato kniha v roce 1945. Už na konci 40. let byla kniha přeložena do všech skandinávských jazyků, v roce 1949 ji objevil německý nakladatel Friedrich Oetinger, který zajistil překlad do němčiny.

Téměř okamžitě se kniha setkala s velkým úspěchem rovněž v Německu, kde byl po zničujících válečných bojích po kvalitní dětské literatuře velký hlad. Podobná situace ovšem panovala v mnoha evropských zemích, které se v tuto dobu také vypořádávaly s nedostatkem vlastních autorů dětské literatury, proto se pro nové impulsy vydávali knihkupci za hranice. Válkou nezničené Švédsko představovalo jeden z cílů a konkrétně Friedrich Oetinger z této skutečnosti vytěžil opravdu hodně. Po úspěchu s *Pipi* následovaly díla autorů jako Hans Peterson, Barbro Lindgrenová, dále tvůrci obrázkových knížek jako např. Ilon Wiklandová, Björn Berg, Tord Nygren, Eva Erikssonová, Gunilla Bergströmová a další. Friedrich Oetinger také uvedl na trh knihy Anny Riwkinové, která se proslavila svými fotografickými knihami. Na několika z nich spolupracovala právě také s Astrid Lindgrenovou. Nakladatelství sídlící v Hamburku dodnes vydává mj. skandinávskou dětskou literaturu, a stalo se inspirací i pro další nakladatelství

Na konci 40. let vyexportovalo Švédsko za svoje hranice i další autory – Edith Unnerstadovou, Åke Holmbergovou, Harry Kullmana a Ann Mari Falkovou. To se týkalo i Marie Gripenové, jejíž dílo je v současnosti přeloženo do zhruba 35 jazyků. Později se stali úspěšnými také Ulf Nilsson, Ulf Stark, Mecka Lindová a Mats Wahl a další.

Skutečnými zlatými časy švédské dětské literatury se stala 60. léta 20. století, kdy švédská produkce mířila v překladech do všech severských států, Německa, Nizozemska, Velké Británie a USA. Kořeny těchto úspěchů ale můžeme nalézt již na začátku let padesátých, kdy se švédské nakladatelství Rabén & Sjögren rozhodlo kontaktovat zahraniční vydavatelství, které by vydalo knihu o Elle Kari fotografky Anny Riwkinové s textem Elly Jannesové. Příběh se záhy rychle proslavil a nakonec byl přeložen do 15 jazyků, prodané výtisky se počítaly na desetitisíce. Tato úspěšná léta trvala až do 70. let a od té doby se situace na knižním trhu, co se týká exportu švédské literatury, nijak významně nezměnila. Velká Británie a ani USA už nejsou zeměmi, kam

by se švédské dětské knihy vyvážely, ale významným knižním trhem, kde zákazníci mají stále stejný, ba dokonce i větší zájem, je Německo. Zde boduje Illon Wikland a zejména Sven Nordqvist. Co se týče USA, pak jednou z výjimek byla kniha Christiny Björkové a Leny Andersonové *Linnea i målarens trädgård* – sebrané vydání vyšlo v nákladu asi 500 000 exemplářů.

Proč je švédská dětská literatura tak populární? Kerstin Kvintová uvádí vícero důvodů: Ať už jde o obrázkové knihy, prozaické příběhy nebo romány pro mládež, švédské knihy pro děti si udržují stále vysokou kvalitu, ruku v ruce se zajímavými texty a ilustracemi. Přes občas vyvstávající kritiku některých se Kerstin Kvintová domnívá, že každé desetiletí vyprodukovalo nové a skvělé autory, kteří dokázali svým dílem prorazit i v zahraničí. Z novějších autorů má konkrétně na mysli Svena Nordqvista a jeho řadu obrázkových knížek o staříkovi Pettsonovi a mluvícím kocourovi Findusovi (do češtiny přeloženo jako *Pettson a Fiškus*). Další jeho populární postavičkou, která se objevuje už v několikáté řadě knih, je Mamma Mu, kterou doprovází texty Thomase a Jujji Wieslander.

Dalším z charakteristických rysů švédské literatury pro děti je také to, že spisovatelé oslovují svoje dětské čtenáře přímo a neobsahují příliš mnoho pedagogických výchovných „rad“. O tom, jaká je v tomto a dalším švédská dětská literatura rozdílná od francouzské, italské či španělské píše:

Detta är en genre, som frodas väldigt i till exempel Frankrike, Italien och Spanien, där man tycks mena att varje barnbok måste innehålla någonting som är nyttigt för den unge läsaren. Bara roligt kan man ju inte få ha. Men det tycker ju Astrid Lindgren att det ska barn visst få ha, och lite spänning och kusligheter skadar heller inte, tycker Astrid. Att ta upp döden som ämne i en barnbok – som Astrid gjorde i *Bröderna Lejonhjärta* (1973) var många utländska förlag tveksamma till. Kunde man verkligen skriva om döden i en barnbok? Men det visade sig mycket snart att just barnen tog den till sina hjärtan.⁵

Ve švédské dětské literatuře jde tedy nejen o to, že se jejím prostřednictvím má vychovávat, ale děti musí dostat také svoji dávku legrace, napětí a lumpáren. Zároveň by se před nimi neměla tabuizovat témata, která patří do běžného života, jako například otázka smrti. Už v roce 1973 se tohoto citlivého tématu dotkla Astrid Lingrenová ve svém díle *Bratři lví srdce*.

⁵SVENSKA BARNBOKINSTITUTET. *Om Nils Holgersson flugit ut över världen: Svenska barnböcker i översättning*. Stockholm: SBI, 1998. s. 11.

Současná dětská literatura posledních let se tedy nevyhýbá ani kontroverznějším tématům, která by v jiných zemích i v dnešní době vyvolávala zajisté vášnivé diskuze. Jsou to mimo jiné:

- smrt
- nemoci
- homosexualita
- domácí násilí
- drogová a alkoholová závislost
- potraty
- rozvody
- rasová nesnášenlivost

I Kerstin Kvintová se o tomto jevu zmiňuje a na několika příkladech dokládá, že kontroverzní témata se objevovala ve švédské literatuře pro děti mnohem dříve než v ostatních zemích. Jako jednu z průkopnic v tomto směru zmiňuje Kerstin Thorvallovou a její knihu *I stället för en pappa* z roku 1971. Tato kniha vypráví o mamince samoživitelce, která se zamiluje do bankovního zloděje, který se nakonec stane nevlastním tatínkem jejího dítěte. Samozřejmě tato kniha naprosto šokovala leckteré zahraniční nakladatele, ale přesto vyšla během dalších let v několika překladech.

III. Selma Lagerlöfová

Následující kapitola se ve stručnosti věnuje životu a dílu Selmy Lagerlöfové. Vzhledem k dostupnosti informací v češtině a omezené kapacitě se však jedná o pouhý nástin. Zmíněn také bude literární kontext přelomu 19. a 20. století.

Selmě Lagerlöfové právem přísluší (nejen) ve švédské literární historii průlomová role. Pokud bychom chtěli tuto tezi krátce doložit, pak můžeme použít slova Anny Nordlundové, která tento fakt komentuje následujícími slovy:

„Selma Lagerlöf reser genom litteraturhistorien som en drottning. Hon blev den första kvinnliga hedersdoktor i Uppsala 1907, den första kvinnliga såväl som den första

svenska Nobelpristagaren i litteratur 1909 och den första kvinnan i Svenska Akademien 1914.”⁶

Tato prvenství, která si Selma Lagerlöfová jako žena, resp. ženská autorka připisuje, předchozí tezi jasně potvrzují. Nicméně existuje i řada dalších důvodů, díky kterým sehrála Selma Lagerlöfová zásadní význam jak pro zlepšení postavení žen ve společnosti, tak v literární historii, ale i v dalších ohledech.

3.1 Literární kontext (přelom 19. a 20. století ve Švédsku - novoromantismus)

Selma Lagerlöfová se pokoušela tvořit již od svého raného dívčího věku, nicméně její první román *Gösta Berling* (Gösta Berlings saga) byl vydán až na počátku 90. let 19. století, kdy autorce bylo již přes třicet let.

Literatura této doby (90. léta 19. století) se ve Švédsku koncentrovala zejména na švédskou historii, důležitou roli v mnoha dílech hrála národní témata. Generace, která se hlásí ke slovu, se nazývá generací spisovatelů novoromantismu.⁷

Patrnou tendencí je snaha o vymezení se vůči letům předchozím, zejména osmdesátým: minulost a dějiny se dostaly do popředí před vyzdvihováním přítomnosti, zdůrazňována je volná tvůrčí fantazie oproti předchozí zálibě v realismu. Na oblibě opět získává poezie.

K důležitým literárním představitelům této doby se řadí zejména Verner von Heidenstam⁸, jehož polemická brožura *Renesance* (Renässans, 1889), je považována za programový počátek literatury 90. let. Kritizuje v ní léta osmdesátá, vytýká jim absenci vlastní fantazie, pranýřuje deprimující naturalismus a vyzývá k tomu, aby literatura

⁶ NORDLUND, Anna. *Selma Lagerlöfs underbara resa genom den svenska litteraturhistorien 1891 – 1996*. Stockholm/Stehag, Brutus Östlings Bokförlag Symposion, 2005. s. 11.

⁷ Ve švédštině se tito spisovatelé neoznačují jako příslušníci proudu „nyromantik“, ale spíše jako „nittitalister“ (dosl. „spisovatelé devadesátých let“, tj. etablovaní autoři, kteří v 90. letech představovali významnou literární generaci).

⁸ Carl Gustaf Verner von Heidenstam (1859 – 1940) – švédský básník a prozaik, představitel novoromantismu, laureát Nobelovy ceny za literaturu (1916), kterou získal jako vůdčí osobnost nové epochy ve švédské literatuře. Svoje básnická a prozaická díla věnuje rodné zemi, prostým lidem, přírodě. Prozaická tvorba je inspirována historickými tématy. In: Marek, Jiří. *Laureáti Nobelovy ceny za literaturu*. Olomouc, 1998. s. 26.

dokázala být také radostná.⁹ Jeho polemiky významně přispěly k tomu, že se na literární scéně objevují noví nadějní autoři. Alrik Gustafson tuto epochu charakterizuje slovy:

Dosud nikdy se ve Švédsku nevyskytlo v tak krátkém období tolik vynikajících autorů. V polovině devadesátých let se objevili tři velcí básníci, Verner von Heidenstam, Gustaf Fröding a Erik Axel Karlfeldt, a největší švédská vypravěčka Selma Lagerlöfová. Na úbočí omlazeného švédského Parnasu se k ‚velké čtyřce‘ připojili dva další básníci, Oscar Levertin a Per Hallström. Najednou rozkvetl nový zlatý věk a zaujal své místo po boku druhých dvou vrcholů švédské literatury, gustaviánské a romantické epochy.¹⁰

„Nový zlatý věk“, jak příznačně nazývá tuto epochu Gustafson, jasně dokazuje také fakt, že hned tři autoři tohoto období získali ocenění v podobě Nobelovy ceny za literaturu (1906 - Selma Lagerlöfová, 1916 - Verner von Heidenstam, 1931 - Erik Axel Karlfeldt – posmrtně).

Spisovatelé tehdejší doby se drželi zásady následovat svou osobitost. Selma Lagerlöfová čerpala pro svá díla látku v lidových pohádkách, z dalších žánrů byly oblíbeny např. pověsti a legendy, které byly přepracovávány do moderních podob. Erik Axel Karlfeldt do své tvorby otiskl obrazy přírody, dialektu a selského života z rodného kraje Dalarna. Vztah k rodnému kraji se stal rovněž charakteristickým aspektem této literární epochy.

Švédské publikum tuto změnu nadšeně přivítalo, protože tyto autory vnímalo jako „nový svěží vítr“, který nahradil realismus 80. let. Popularita těchto autorů rostla také poté, co se Verner von Heidenstam a Oscar Levertin dostali do čela vedení vlivného periodika s názvem *Švédský deník* (Svenska Dagbladet). Dalším důležitým časopisem, který měl rovněž náklonnost k těmto spisovatelům, se jmenoval *Slovo a obraz* (Ord och bild, od r. 1892).

V těchto letech působí na švédskou literaturu samozřejmě i vlivy ze zahraničí (dekadence, Nietzsche), ty se však dají ve srovnání s osmdesátými lety označit spíše jako okrajové či nepřímé. Gustafson vysvětluje, že „poezii této doby silně poznamenává patriotismus a čistě fyzický vztah k rodnému kraji. Důležitým literárním podnětem se stávají historické tradice a bohaté zdroje lidové kultury. Literární ztvárnění, jehož se

⁹ HUMPÁL a kol. *Moderní skandinávské literatury*. Praha, 2013. s. 132.

¹⁰ GUSTAFSON, Alrik. *Dějiny švédské literatury*. Brno, 1998. s. 224.

vlastenectví a prožitku domova v devadesátých letech dostalo, je vzdor možným zahraničním paralelám a předchůdcům celkem samorostlé.“¹¹

Nicméně tento patriotistický „trend“ se neprojevoval pouze v literatuře, ale i v umění. Národní motivy, venkovský lid a folklor objevili a zpracovávali i malíři jako Carl Larsson či Anders Zorn. Arthur Hazelius¹² vybudoval v té době známé muzeum v přírodě - Skansen ve Stockholmu.

Všichni tito umělci se snažili ve svých dílech zachovat obraz starého Švédska, protože byli toho názoru, že pokud by se tento duch minulých dob ztratil, další generace by byly významně a nenávratně ochuzeny. Zdravě se jim ovšem dařilo vyhýbat se extrémům v podobě sentimentality či šovinismu. „Velká čtyřka“ je spíše vnímána jako skupina autorů s novátorskými přístupy – Gustafson tento fakt trefně komentuje: „Jejich novátorství se snad nejpřesvědčivěji projevuje obdivuhodnou schopností nalít nové víno do starých lahví romantismu devatenáctého století.“¹³

Co jim však vytýká je absence reflexe událostí tehdejší doby v jejich dílech: „V jednom směru však nasadili spisovatelé devadesátých let – aspoň podle našeho názoru – falešný tón. Byli totiž někdy příliš sebevědomí, afektovaní a příliš zdůrazňovali dekorativnost. Nejednou se obrátili zády ke společnosti, usilovali jen o básnický efekt a hráli strojeně literární ‚úlohu‘.“¹⁴

Kolem přelomu 19. a 20. století však začínají opět sílit pesimistické nálady, což dokládají díla spisovatelů jako např. Hjalmar Söderberg nebo Bo Bergman. Začínají se více inspirovat současností, na rozdíl od novoromantiků čerpají látku pro svá díla v městském prostředí.

S nástupem 20. století se objevuje nová generace realistů, která literatuře vládne v podstatě až do dvacátých let. Autoři jsou veskrze měšťanského původu, proto se věnují látce, která má s jejich společenskou vrstvou nejvíce společného. Jde např. o hodnoty a postoje k nové a dravé buržoazii na pozadí rozmáhajícího se kapitalismu.

¹¹ GUSTAFSON, Alrik. *Dějiny švédské literatury*. Brno, 1998. s. 226.

¹² Arthur Hazelius (1833 – 1901) - švédský učitel, vědec a folklorista. Proslavil se zejména založením prvního muzea pod otevřeným nebem na světě. Během svých cest po Švédsku si totiž uvědomil, že stará sedlácká generace ve Švédsku začíná mizet, a proto v roce 1891 založil stockholmský Skansen, jehož smyslem bylo ukázat, jak se ve Švédsku žilo předtím, než propukla industrializace společnosti.

¹³ GUSTAFSON, Alrik. *Dějiny švédské literatury*. Brno, 1998. s. 227.

¹⁴ Ibid.

Tito autoři se nazývají jako „měšťanští realisté“ nebo také „totalister“. Významným autorem této generace je např. Hjalmar Bergman.

3.2 Život spisovatelky před literárním debutem

Tato podkapitola vychází zejména z knih *Moderní skandinávské literatury* (Humpál a kol.) a *Dějiny švédské literatury* (Gustafson).

Dlouhý život Selmy Otilie Lovisy Lagerlöfové je vymezen daty 20. listopadu 1858 a 16. března 1940, dožila se tedy úctyhodných 81 let. Narodila se na starém panském dvoře Mårbacka¹⁵, který spadá do obce Östra Ämtervik v západošvédském kraji Värmland. Místo jejího narození, ale i rodný kraj sehrály později v jejím životě, ale i v její tvorbě, nesmazatelnou roli.

Selma přišla na svět jako pátý potomek ze šesti sourozenců poručíka Erika Gustafa Lagerlöfa (1819 – 1885) a jeho ženy Elisabety Lovisy Wallrothové (1827 – 1915). V jejím rodokmenu se můžeme dopátrat několika zajímavých jmen. Její dědeček z otcovy strany byl bratrancem známého švédského lyrika a luteránského biskupa Esaise Tegnéra (1782 – 1846). Spisovatelka byla rovněž pokrevně příbuzná se spisovatelem, historikem a filozofem Erikem Gustafem Geijerem (1783 – 1847), významným zastáncem liberalismu.

Svoje dětství vnímala Selma Lagerlöfová jako šťastné a bezstarostné, ačkoli bylo poznamenáno vrozenou vadou kyčelního kloubu. Ve třech a půl letech dokonce na čas zcela ochrnula na obě nohy.

Pravděpodobně zejména kvůli své nemoci byla Selma Lagerlöfová výrazně tišší a hloubavější než její sourozenci. Namísto bezstarostného dětského dovádění měla spoustu času na čtení, rozjímání a naslouchání vyprávění dospělých lidí kolem sebe, což přispělo k tomu, aby z ní postupem času vyrostla největší švédská vypravěčka. Nejvýznamnější osobou, která ji naučila milovat staré příběhy a legendy, byla její babička z otcovy strany, Lisa Maja Lagerlöfová (1784 – 1864). Podle svých vlastních slov byla dalším mezníkem v jejím životě chvíle, kdy si přečetla knihu indiánských příběhů s názvem *Osceola The Seminole or The Red Fawn of the Flower Land*

¹⁵ Statek Mårbacka dostal svůj název podle květiny „måra“ (česky - svízel). První domy této usedlosti byly postaveny již v 18. století. Zdroj: www.selmalagerlof.org [27.3.2014]

amerického spisovatele Thomase Mayne Reida. Ona sama významnost tohoto prvního zážitku z četby popsala v knize *Trolové a lidé*:

„Det är den här boken som gör att jag redan vid mina unga år vet, att vad jag helst av allt vill syssla med under mina kommande dagar, det är att skriva romaner.“¹⁶

V roce 1882 se Selma rozhodla absolvovat Vyšší učitelský ústav ve Stockholmu (Högre lärarinneseminariet), a to proti vůli svého otce. O tři roky později, v roce 1885, Selma úspěšně svoje studium ukončila, ale bohužel zemřel i její otec, což byla pro rodinu velká rána. Kvůli finančním problémům musela rodina Selmin milovaný domov v Mårbacke prodat. Poté následuje stěhování do jihošvédské Landskrony, kde mladá učitelka působí na dívčí škole.

Ještě jako kantorka v Landskroně se přihlásila do soutěže s úryvkem díla, které tvořila dohromady deset let, a které se později stalo jedním z nejslavnějších děl švédské literatury – román *Gösta Berling* (*Gösta Berlings saga*), se kterým debutovala v roce 1891. Tento literární počín, který je mnohými považován zároveň za její nejpovedenější dílo, se ke čtenářům dostal prostřednictvím tehdejšího moderního časopisu *Idun*¹⁷, který dne 7. listopadu 1890 oznámil, že jím vyhlášenou literární soutěž vyhrála jistá Selma Lagerlöfová se svým úryvkem z románu o kavalíru Göstovi Berlingovi.

Dílo bylo přijato rozporupně, našlo se mnoho doslova odmítavých či chladných recenzí. Vše se změnilo teprve poté, co byl *Gösta Berling* přeložen do dánštiny, a svůj nadšený postoj k „originální formě a nezvyklému tématu“ vyjádřil Georg Brandes.¹⁸

3.3 Další tvorba Selmy Lagerlöfové a Nobelova cena

V roce 1895 se Selma Lagerlöfová odstěhovala z Landskrony a díky svému úspěchu se mohla začít živit pouze psaním, nicméně zpočátku váhala, kterou literární cestou se vydat. O dva roky později se přestěhovala do Falunu, protože chtěla být blíže své sestře Gerdě. Vydala dvě sbírky novel, ve kterých postupně opouští motivy čerpající látku ze

¹⁶ Selma Lagerlöf 1858 – 1940. [online] [cit. 23.3.2014] Dostupné z: <http://www.marbacka.com/selma_lagerlof.php>

¹⁷ *Idun. Praktisk Vecko-tidning för Qvinnan och hemmet* – jednalo se o první úspěšný švédský týdeník založený r. 1887, jehož obsah byl zaměřený na dámské publikum. Témata se věnovala především módě, výchově dětí, zdraví, péči o domácnost apod.

¹⁸ Georg Brandes (1842 – 1927) – dánský myslitel a literární kritik, který měl zásadní vliv na vývoj severské literatury tehdejší doby.

svého rodného kraje – *Neviditelná pouta* (Osynliga länkar, 1894) a *Královny kungahällské* (Drottningar i Kungahälla, 1899).

Koncem století podnikla Selma Lagerlöfová se svou přítelkyní Sophie Elkanovou několik delších cest po Evropě, které ji rovněž inspirovaly v její tvorbě. Na základě své cesty do Itálie publikovala román *Antikristovy zázraky* (Antikrists mirakel, 1897), odehrávající se na Sicílii.

V letech 1899 až 1900 podnikla spisovatelka cestu na Střední východ, kde sesbírala látku na svůj první větší román od *Gösty Berlinga*. Jedná se o dvoudílný román *Jeruzalém* (Jerusalem, 1901 – 1902), jehož děj je částečně zasazen do kraje Dalarna a částečně do Jeruzaléma. Děj vypráví o švédských sedlácích, kteří prodali svoje majetky a spolu s kazatelem sekty, jíž propadli, odejdou do Svatého města očekávat příchod Krista.

Následně se spisovatelka vrací zpět do Värmlandu, jehož náměty se navrací i do jejích děl, např. příběh *Poklad pana Arna* (Herr Arnes penningar, 1903), což je pochmurné vyprávění o vyvraždění jednoho farského dvora v 16. století, plné hrůzných motivů, vypravěčským stylem podobným islandským ságám.

V roce 1906 a 1907 vychází *Podivuhodná cesta Nilse Holgerssona Švédskem* (Nils Holgerssons underbara resa genom Sverige). Okolnosti vzniku a další informace o této mezinárodně nejznámější knize Selmy Lagerlöfové budou podrobně rozvedeny v následujících kapitolách.

Důležitým rokem pro Selmu Lagerlöfovou roky 1908 a 1909, kdy se definitivně vrací do svého rodného hnízda – na Mårbacku. Tehdy již byla známou spisovatelkou a díky své spisovatelské práci si mohla dovolit vykoupit svůj milovaný domov zpátky.

Rok 1909 byl významný nejen pro samotnou autorku, ale i pro všechny (nejen) švédské ženy. Jako první žena v historii lidstva totiž obdržela ocenění v podobě Nobelovy ceny za literaturu. Švédská akademie jí cenu udělila za „ušlechtilý idealismus, bohatství fantazie, oduševnělost a krásu formy, které charakterizují její tvorbu.“¹⁹

¹⁹ Nobelprize.org - Selma Lagerlöf - Facts. [online] [cit. 2.4.2014] Dostupné z: <http://www.nobelprize.org/nobel_prizes/literature/laureates/1909/lagerlof-facts.html>

Nutno podotknout, že Selma Lagerlöfová byla nominována již několikrát v předchozích letech, poprvé v roce 1904. Nominace však nemohla být proměněna, protože jako stálý sekretář působil ve Švédské akademii Carl David af Wirsén²⁰, „který se marně snažil zkřížit cestu modernímu myšlení, jež koncem století vlilo do švédské literatury nový život.“²¹ Závěrečné jednání Nobelova výboru o udělení ceny za rok 1908 bylo údajně velmi vzrušené. Tři z pěti členů výboru měli v úmyslu hlasovat pro Selmu Lagerlöfovou (K. A. Melin, Esaias Tegnér a Erik Axel Karlfeldt), zbylí dva (Wirsén a jeho loajální kolega Hans Hildebrand) hlasovali pro italského spisovatele Antonia Fogazzara. Bylo zcela zřejmé, že Wirsénovi tento stav vedoucí k jeho porážce není po chuti, a proto se rozhodl pokusit zvrátit situaci ve svůj prospěch. Požádal jednoho z členů Švédské akademie, svého přívržence a současně oponenta Lagerlöfové, Carla Bildta, aby navrhl mezi nominované ještě třetího kandidáta, na kterém by se usnesly obě strany. Tím měl být anglický spisovatel Algernon Charles Swinburne, vybrán opět Wirsénem. Nicméně nakonec tato „zákopová válka“ skončila kompromisem pro obě strany, Nobelovu cenu tehdy nakonec získal průměrný německý filozof Rudolf Christoph Eucken. Členové Nobelova výboru evidentně nebyli spokojeni, a pro samotného Wirséna se dá mluvit o Pyrrhově vítězství: „Ett val som flertalet av prisutdelarna av allt att döma var missnöjda med, däribland inte minst Wirsén som till och med vägrade framföra det traditionsenliga hyllningstalet vid prisceremonin.“²²

S jakou zarputilostí bojoval v roce 1908 Wirsén proti udělení ceny Selmě Lagerlöfové, pak s o to větší zarputilostí bojovala řada lidí v roce 1909 za její ocenění. Toho se nakonec podařilo dosáhnout, a tak Selma Lagerlöfová cenu získala. Wirsén vnímal tento výsledek jako svoji porážku, se kterou se údajně nikdy zcela nesmířil.²³

Samotná Selma Lagerlöfová přijala dne 10. prosince 1909 toto ocenění s pokorou, skromností a vděčností, kterou projevila ve svém projevu ostatním lidem, zejména pak otci, ale vděk vyjadřuje i chudým pocestným bez domova, kteří jí zpívali värmlandské písně a vyprávěli příběhy, které pak mohla využít ve svém vlastním vypravování.

²⁰ Carl David af Wirsén (1842 – 1912) – švédský literární kritik konzervativního smýšlení, mezi lety 1884 a 1912 působil jako stálý tajemník Švédské akademie, kde si díky své pozici držel významný vliv. Poměrně velkou částí literátů byl značně zatracován. Opořehovali jím již spisovatelé v 80. letech, protože kritizoval spisovatele jako August Strindberg, Verner von Heidenstam, Selma Lagerlöfová, Henrik Ibsen a další.

²¹ GUSTAFSON, Alrik. *Dějiny švédské literatury*. Brno, 1998. s. 223.

²² *Väldsam debatt i Akademien när Lagerlöf valdes*. *SvD-kultur*. [online] [cit. 3.4.2014] Dostupné z: http://www.svd.se/kultur/understrecket/valdsam-debatt-i-akademien-nar-lagerlof-valdes_3569005.svd

²³ *Ibid.*

Nobelova cena potvrdila s definitivní platností neobyčejnou individualitu této spisovatelky a její jméno se v tuto dobu ještě ve větší míře rozšiřuje do celého světa. K dalším jejím úspěchům patří členství ve Švédské akademii, kde jako první žena usedla v roce 1914.

Po obdržení Nobelovy ceny vytvořila několik dalších děl, např. *Vozka smrti* (Körkarlen, 1912), román *Císař z Portugalie* (Kejsarn av Portugalien, 1914), trilogii *Löwensköldův prsten* (Löwensköldska ringen, 1925), *Charlotte Löwensköldová* (Charlotte Löwensköld, 1925) a *Anna Svärdová* (Anna Svärd, 1930). Čtvrtý díl zůstal nedokončen.

IV. Podivuhodná cesta Nilse Holgerssona Švédskem

„Čím víc věcí do hlavy dostanete, tím víc tam bude místa.“

Akka z Kebnekajse

Dílo *Podivuhodná cesta Nilse Holgerssona Švédskem* (Nils Holgerssons underbara resa genom Sverige) vyšla ve dvou dílech v letech 1906 a 1907 a spolu s románem *Gösta Berling* se dá považovat za nejslavnější a nejpopulárnější knihu Selmy Lagerlöfové. Přinesla jí obrovský úspěch nejen ve Švédsku, ale rovněž i v zahraničí, Českou republiku nevyjímaje. Originalita a jedinečnost tohoto díla spočívá v mnoha ohledech (z hlediska obsahu, vzniku, popularity a dalších), které se pokusíme nastínit podrobněji v této kapitole.

Nejužitečnějšími prameny pro tento výzkum je kniha *Den underbara resan* Gunnara Ahlströma z roku 1942, která obsahuje hodnotné úryvky z korespondence mezi Selmou Lagerlöfovou a nakladatelem Alfredem Dalinem. Dalším důležitým informačním zdrojem ilustrujícím zejména pozadí vzniku díla je pak dále ročenka *Nils Holgersson – 90 år senare* z roku 1996 vydaná spolkem Skånes Hembygdsförbund, která obsahuje cenné úryvky z korespondence, které Ahlström v roce 1942 k dispozici ještě neměl. Tentokrát se totiž jedná o dopisy mezi autorkou a její blízkou přítelkyní Sophií Elkanovou – najdeme v nich úvahy osobnější rázu, pocity autorky apod.

4.1 Cesta k nové učebnici

Podivuhodná cesta Nilse Holgerssona, která dnes patří ke klasikám švédské literatury, je zajímavá v první řadě historií svého vzniku. Cesta k finálnímu dílu, jak jej známe dnes, byla totiž poměrně nesnadná.

Do doby, než se před Vánoci v roce 1906 objevily v knihkupectvích první výtisky *Podivuhodné cesty*, se totiž učilo dle „státní“ učebnice z roku 1868, a sice podle *Läsebok för folkskolan*, která však byla těsně před přelomem století podrobena zdrcující kritice.

Řeč je především o kritické recenzi *Patriotism och läseböcker* Ellen Keyové²⁴ v časopise *Ord & Bild* z roku 1898, kdy učebnici doslova označuje jako „en nationalolycka“ - národní neštěstí. Vytyká jí chyby po stránce umělecké, pedagogické, ale i nedostatek práce s dětskou fantazií a také absenci látky, která děti baví:

Allra först möter man där fabler och sedelärande berättelser, av vilka flertalet sakna varje beröringspunkt med barnets fantasi, känsla och erfarenhet. ... Men man har också författat uppsatser för läseboken – visst icke för *barnen* -, och dessa uppsatser äro, med några undantag, mönstergilla enligt officiella pedagogiska begrepp. Ty de meddela kunskapen icke som näring utan som medicin i tunna, glatta, runda, färglösa, smaklösa oblatkapslar. Av det personliga, konkreta, levande, målande, talade, som barnen älska, finnes föga. Ty man har undvikit, vad man kunde funnit.²⁵

Ellen Keyová dává za příklad finskou vlastivědnou učebnici *Boken om vårt land* (1875) z pera Zachrise Topelia.²⁶ V letech 1892 – 1896 vydává rovněž Norsko svoji moderní učebnici *Læsebog for folkeskolen*, jejímž autorem byl Nordahl Rolfsen.²⁷ Podle Keyové měly tyto učebnice rysy, které by měla mít i švédská učebnice: literární kvalitu zprostředkovanou texty moderní spisovatelů a ilustrace předních současných umělců.

Zastaralost a zkosnatělost švédské *Läsebok för folkskolan* byla zřejmá, stejně jako nutnost vytvoření nové a moderní učebnice, která bude odrážet skutečné Švédsko. Pro tento účel byla v lednu 1901 organizací Sveriges Allmänna Folkskolläraforening

²⁴ Ellen Key (1849 – 1926) - švédská spisovatelka, reformní pedagožka a bojovnice za práva žen

²⁵ AHLSTRÖM, Gunnar. *Den underbara resan*. Lund, C.W.K. Gleerups förlag, 1942. s. 32.

²⁶ Zachris Topelius (1818 – 1898) – finsko-švédský autor, básník a žurnalista, rektor univerzity v Helsinkách

²⁷ Nordahl Rolfsen (1848 – 1928) – norský spisovatel, pedagog, známý především díky sérii učebnic pro norské základní školy

ustavena komise, která měla projednat konkrétní podobu učebnice, nalézt autora a postarat se o celkovou realizaci díla. Jedním ze členů této komise byl např. Fridtjuf Berg²⁸, předsedou byl Alfred Dalin.²⁹ Ten byl již od prvopočátku jednání pevně rozhodnut, že pedagogové musí spolupracovat se spisovateli. Posléze se pro něj jasnou volbou stala Selma Lagerlöfová, a to zejména z toho důvodu, že sama byla vystudovaná pedagožka. Současně byl přesvědčen o tom, že právě ona je tou spisovatelkou, která svým literárním stylem bude schopna oslovit dětské čtenáře.

Při setkání učitelů v norském Hankö v létě 1901 poprosil přítelkyni Lagerlöfovou, pedagožku Valborg Olanderovou, aby jí přetlumočila nabídku týkající se spolupráce na nové vlastivědné učebnici pro švédské děti. Po krátkém zvážení mu byl vyřízen spisovatelčin souhlas, a tak mohla započít spolupráce, na jejímž konci se zrodilo mistrovské dílo švédské literatury – *Podivuhodná cesta Nilse Holgerssona Švédskem*.

4.2 Přípravné práce

Podivuhodná cesta Nilse Holgerssona Švédskem byla tedy původně práce na objednávku, což je fakt, který nejde ruku v ruce s idealistickým názorem, že velká díla vznikají pouze z hloubi spisovatelovy fantazie. Jak se ale ukázalo, tento předsudek však neplatí pro Nilse Holgerssona.³⁰

Alfred Dalin byl velmi potěšen, že Selma Lagerlöfová jeho nabídku přijala. Hned na počátku si museli ujasnit svoje představy a shodnout se na konsenzu, protože oba měli poněkud jinou představu. Alfred Dalin v učebnici viděl především naučné texty, Selma Lagerlöfová se s tímto plně neztotožňovala a nakonec si prosadila své umělecké uspořádání. Vzájemnou diskuzi ilustruje úryvek z jejího dopisu:

„Det är vi författare som skola tänka ut något nytt, inte sant? Vi äro ju ej till för annat.“³¹

²⁸ Fridtjuf Berg (1851 – 1916) – pozdější švédský politik a ministr školství, který v roce 1906 prosadil radikální reformu švédského pravopisu

²⁹ Alfred Dalin (1855 – 1919) – švédský pedagog, působil v Huskvarně, ve Švédsku se zasloužil o rozvoj vzdělání

³⁰ V historii nalezneme podobnou situaci také např. u Charlese Dickense a jeho román *Kronika Pickwickova klubu*, který byl také původně „objednán“.

³¹ AHLSTRÖM, Gunnar. *Den underbara resan*. Lund, C.W.K. Gleerups förlag, 1942. s. 38.

Nicméně i tak se musela držet několika bodů, které měly být náplní plánované učebnice. Ta měla podle předběžného návrhu obsahovat:

1. Kratší příběhy, pohádky a legendy.
2. Epické básně, v menší míře lyrické básně.
3. Menší počet delších příběhů a pohádek (např. 10 stran z *En herrgårdssägen*), pozdější severská vyprávění s historickým obsahem.
4. Líčení z okolí jezer, vodních toků, lesů, polí a luk. Část by měla mít formu vyprávění a pohádek.³²

Primárním požadavkem bylo tedy vyzdvihnout kulturněhistorické tradice v různých švédských krajích. Dalším úkolem bylo vytvořit nový geografický popis země, který bude odpovídat i tomu, jak se Švédsko stačilo s nástupem modernizace rozvinout (např. v kraji Lappland vyrostla důležitá železnice, která podstatně změnila ráz krajiny, průmyslu).

Děti také měly být prostřednictvím knihy, která bude vyprávět o Švédsku jako domově s nezaměnitelnou přírodou, vychovávány k tomu, aby byli nejen dobrými občany, ale také patrioty. K tomuto píše Alfred Dalin Selmě Lagerlöfové:

„Meningen är, att boken skulle hava en, jag behöver ju icke säga det, folklig stämning alltigenom, så att barnens bästa och vackraste intryck från det svenska hemmet och den svenska naturen kunde få vara utgångspunkten för deras andliga växt.“³³

Část tohoto celkového plánu měla být pokryta již sesbíraným materiálem, část měla být zcela nově napsána. Dalin měl v hlavě jasnou představu, jak by měla učebnice vypadat, příkladem mu bylo zejména zpracování norské učebnice. Kvůli svým představám musela s Dalinem spisovatelka velmi intenzivně diskutovat a přinášet svoje protiargumenty. Dalin si chtěl např. učebnici detailně rozplánovat a neponechávat nic náhodě. Samotnou kostru chtěl vypracovat sám, posouzením a zkompletováním kapitol chtěl pověřit další tři nebo čtyři osoby, které budou společně diskutovat o tom, jak přesně bude kniha vypadat. Dále si přál, aby šlo o jakousi „mozaiku“, proti čemuž se Lagerlöfová postavila. Argumentovala tím, že tato mozaika by děti nutila ke

³¹ ELENIOUS, Lars. *Selma Lagerlöf och Norrland. nationella idealbilder i Nils Holgerssons underbara resa*. In: Karlsson, Maria; Vinge, Louise. *I Selma Lagerlöfs värld. Fjorton uppsatser (Lagerlöfstudier)*. Stockholm/Stehag, Brutus Östlings Bokförlag Symposion, 2005. s. 183.

³² AHLSTRÖM, Gunnar. *Den underbara resan*. Lund, C.W.K. Gleerups förlag, 1942. s. 38.

³³ *Ibid*, s. 39.

zmatenému přeskokování z jedné látky ke druhé, upřednostňovala tedy uměleckou celistvost. Aby komisi přesvědčila, navrhla rovnou celou sérii učebnic.

Série by začínala knihou pro první ročník, která měla zprostředkovat geografii Švédska a zároveň probudit v dětech cit pro vlastní národ. Toho mělo být dosaženo prostřednictvím vyprávění z různých švédských krajů a měla se o něj postarat právě Selma Lagerlöfová. Náplní učebnice pro druhý ročník měla být historie země. Učebnice pro třetí a čtvrtý ročník měla navazovat na předchozí dva díly a měla děti seznámit s různými vynálezy, objevnými cestami, potažmo jinými zeměmi. Tyto dva díly skutečně po *Podivuhodné cestě* vznikly a postarali se o ně Verner von Heidenstam (*Svenskarna och deras hövdingar*) a Sven Hedin (*Från pol till pol*). Souhrnně se tyto učebnice nazývají *Läseböcker för Sveriges barndomsskolor*.

Čím více se hovořilo o tom, jak učebnice má vypadat, tím více bylo Selmě Lagerlöfové jasné, že chce, aby tato kniha byla jenom jejím dílem. Jakékoli jiné rozdělení práce do různých dílčích „týmů“, kdy každý bude mít na starosti něco jiného, se jí čím dál více zdálo příliš komplikované:

Skall jag göra ett arbete, måste jag också känna hela ansvarets tyngd vila på mig. Jag tänker, att för att få denna bok sådan jag vill hava den, måste jag anlita all min uppfinningsförmåga och all min kunskap och den kommer kanske att sätta mig på hårdare prov än något jag gjort. ... Jag vill, att detta skall bliva en av mina bästa böcker. ... Att plocka ut redan färdiga berättelser och sätta svenska på dem, kan vem som helst göra nästan, utom en stackars konstnär som jag.³⁴

Selma Lagerlöfová se spolupráci nevyhýbala, ale představovala si ji poněkud jinak. Bylo jí jasné, že bude potřebovat spoustu odborného materiálu a folklorních pramenů z celého Švédska. Na její popud byli Dalinem osloveni přímo švédští učitelé, kteří mohli zasílat látku ze svého kraje prostřednictvím dotazníků, které obsahovaly dvacet bodů – ty se týkaly např. popisu zemědělství, zvířat, lovu, práce v lese, života na venkově, na farských dvorech, dále pověsti, písně apod. Díky těmto dotazníkům sesbíral Dalin velké množství etnografického a folklorního materiálu ze všech koutů království.

Po diskuzích se tedy v lednu 1902 dosáhlo podpisu smlouvy mezi Alfred Dalinem a Selmou Lagerlöfovou. Tato smlouva obsahovala patnáct bodů a bylo v ní mj. ustanoveno, že učebnice bude začínat popisem severní části země. Dalším dohodnutým závazkem bylo, že materiál pro knihu obstarají vydavatelé (Alfred Dalin, Fridtjuv Berg)

³⁴ AHLSTRÖM, Gunnar. *Den underbara resan*. Lund, C. W. K. Gleerupsförlag, 1942. s. 43.

do podzimu 1902, kdy by měla spisovatelka začít s vlastní prací. Stanoven byl rozsah 200 stran a cena výtisku neměla přesahovat jednu korunu. Že vše nakonec dopadne jinak, pravděpodobně nikdo neočekával.

4.3 První díl

Původně avizovaný začátek prací na nové knize pro švédské školáky byl stanoven na podzim roku 1902. Protože však Selma Lagerlöfová pracovala ještě na svém románu *Jeruzalém*, tento plánovaný termín se posunul. Teprve po skončení své cesty po Itálii v létě 1903 píše ve svém dopise Dalinovi, že od nynějška se bude věnovat jenom studiu materiálu, který ji Dalin obstaral.

Selma Lagerlöfová si samozřejmě byla vědoma, že pokud má napsat kvalitní učební materiál, musí mít rovněž osobní zkušenost s daným místem. Na konci léta 1903 tedy měla v úmyslu podniknout cestu po krajích Blekinge, Småland a Östergötland. Přípravy se však opět zadržely – zejména proto, že Lagerlöfová psala *Legendy o Kristu*, které vyšly na jaře roku 1904, ale také z toho důvodu, že začala mírně pochybovat o svých dostatečných znalostech – vše se od jejích školních let velmi změnilo a vyvinulo, cítila potřebu důkladně látku nastudovat, aby se v učebnici nevyskytovaly chyby. V dopise Dalinovi doslova píše:

Hittils har arbetet med läseboken knappast övertygat mig om något annat än om hur litet vi veta om vårt land eller kanske jag skall säga hur litet jag känner. Jag läser allt möjligt geologi, zoologi, botanik, historia, allting har utvecklat sig otroligt, sedan jag slutade skolan. Och fastän en läsebok för nioåringar ej får vara någon lärd bok, så får där ej heller några misstag.³⁵

Protože kniha měla začít popisem nejsevernějšího švédského kraje Norrland, podnikla tam spisovatelka společně se svojí přítelkyní Sophie Elkanovou šestitýdenní studijní cestu. Díky dopisům, které adresovala své další přítelkyni, Valborg Olanderové, bylo možné udělat si o průběhu cesty a navštívených místech poměrně jasnou představu.

Teprve po návratu z této studijní cesty na sever začíná skutečně psát, což pro ni nebylo vůbec jednoduché, protože komise již velmi důrazně tlačila na hmatatelné výsledky. Celou zimu na přelomu let 1904 a 1905 Lagerlöfovou provázelo dlouhé váhání, jak vlastní tvorbu díla konkrétně uchopit. Někdy v této době přišla zlomová inspirace

³⁵ AHLSTRÖM, Gunnar. *Den underbara resan*. Lund, 1942. s. 51.

v podobě *Knihy džunglí* Rudyarda Kiplinga. Svět, kde zvířata mluví lidskou řečí, Selmu Lagerlöfovou doslova nadchnul. Dlouho si tento objev však nechala pro sebe. Více se o tom dozvídáme opět z korespondence mezi Dalinem a Lagerlöfovou, kterou zprostředkovává Gunnar Ahlström v knize *Den underbara resan* z roku 1942. Podle ní se o tom dozvěděl v červnu 1906.

Cenným zdrojem informací o pozadí vývoje díla však najdeme ještě v dopisech mezi spisovatelkou a její přítelkyní Sophií Elkanovou (tuto však Ahlström v době vzniku své studie ještě neměl k dispozici). Proto se dozvídáme až z jejich vzájemné korespondence, že Elkanová věděla o tomto nápadu již v dubnu 1906, tedy o několik měsíců dříve než sám vydavatel. Lagerlöfová jí píše o svých myšlenkách, jak ukázat devítiletým dětem celou zemi nějakým zajímavým a poutavým způsobem. Zmiňuje se také o nápadu, kdy Švédsko dětem ukáže na křídlech divokých hus:

Det svåraste har varit att finna sättet hvarpå jag kunde visa landet för nioåringar. Hur jag så att säga skulle få dem med på den vandring genom landet, som jag ville göra. Jag skall säga dig den väg som min tanke har gått. Jag ville egentligen göra vårt lands natur, vår geografi rent ut sagdt, men man kan inte bara beskrifva för barn. Då kom jag tänka på Kiplings djungelboken. Om man kunde framställa naturen genom att låta sådana där trefliga, språksamma och intressanta djur röra sig i den med de många äfventyr, som djurlifvet bjuder. ... Det sammanhållande bandet i allt detta är en flock vildgäss, som reser genom landet. Det finnes också ett par människor med, men jag vet inte om jag skall tala om hur det kan bära sig så, att de komma in i historien. Du skall väl ha något, som är nytt för dig, då du får läsa den. (Brev 1072 B)³⁶

Poté, co spisovatelka přišla s nápadem nechat svůj příběh vyprávět zvířata, nabrala její práce rychlý spád. Vzápětí jí v mysli vyvstala také postava hlavního hrdiny – chlapce Nilse Holgerssona, který se promění ve skřítku. Když tyto svoje plány osvětlila Dalinovi, byl velmi spokojen. Stejně tak Fridtjuv Berg, který po přečtení prvních úryvků napsal Dalinovi:

”Selma Lagerlöf har skäl att tacka Gud för att han gett henne ett så bra huvud. Verket är precis som $2 \times 2 = 4$. En överblick över landet i berättelseform, det måste naturligtvis bli en flyttfågelsfärd med en liten människa med – Kolumbusägget som ensamt gör det hela möjligt, helstöpt och organiskt.”³⁷

³⁶ LAGEROTH, Erland. *Till Nils Holgerssons lov*. V: Hallberg, Göran a kol. *Nils Holgersson – 90 år senare*. Skånes Hembygdsförbund, 1996. s. 35.

³⁷ Ibid.

Selma Lagerlöfová informovala svoje zadavatele nejen o tom, že díky spásné inspiraci již plynule pracuje, ale že se také musela v zájmu kvality díla zříci několika závazků, na kterých se s nimi na počátku dohodla.

”Jag är alldeles hänsynslös vad det gäller alla löften och dylikt, då jag nu ser att det bara behövs arbete och ostördhet för att boken skall bli bra.”³⁸

Tím myslela např. to, že prvotní kapitoly měly být věnovány nejsevernějšímu kraji Norrland. Díky svému tvůrčímu vnuknutí, o kterém byla přesvědčena, že ji vede tím správným směrem, však umístila počátek příběhu do kraje Skåne, tedy na jih Švédska.

Ze soukromých dopisů Sophie Elkanové se dozvídáme, jak si Selma Lagerlöfová začala dělat starosti týkající se výstavby příběhu – zejména celistvosti. Svůj záměr srovnává s dosud vydanými učebnicemi, které měly roztržitější charakter. Přesto však cítí, že i toto dílo vyžaduje uměleckou jasnost.

„Alla läserböcker ha ju just utmärkt sig för detta, att de varit hopfrasade från alla håll. Och nu skulle det just bli det märkliga med denna, att det blef sammanhang i den. ... Nog fordras det konstnärlig reda och klarhet äfven öfver en sådan bok som denna. (Brev 1011)”³⁹

V dopisech rovněž polemizuje nad tím, jakou strukturu dát historkám o jednotlivých krajích. Inspiruje se ve svém předchozím románu *Gösta Berling* a plánuje vytvořit pro každý kraj krátký popis, aby např. bylo zřejmé, jestli se jedná o rovinatý, zalesněný nebo hornatý kraj. Tento popis samozřejmě plánuje doplnit o obrázky, historku či bajku.

Kommer du ihåg min beskrifning på landskapet i Gösta Berling? Det är min mening att öfver hvart och ett af landskapen göra en sådan där kort och energisk beskrifning med hjälp af bilder och uppfinningar äfven af fabler, som somliga landskap ha diktat om sig själfva. Denna lilla inledning ... ger liksom en känsla af hemtrefnad, man vet hvart man är kommen, om man har att göra med en slätt eller ett bergland, en kust eller en skogstrakt. (Brev 1072 B)⁴⁰

V listopadu 1905 píše Elkanové, jak její práce na jednotlivých krajích pokračují.

Nu håller jag på att göra i ordning en liten naturskildring eller händelse för hvarje landskap. Jag vet hvad som skall hända i Östergötland, Småland, Gotland, Öland, Skåne, Blekinge. Jag har alltså kvar 18 landskap. Det är nått. ... Men jag

³⁸ AHLSTRÖM, Gunnar. *Den underbara resan*. Lund, 1942. s. 55.

³⁹ LAGEROTH, Erland. *Till Nils Holgerssons lov*. V: Hallberg, Göran a kol. *Nils Holgersson – 90 år senare*. Skånes Hembygdsförbund, 1996. s. 35.

⁴⁰ Ibid., s. 36.

har också gräsliga anfäktelser. Nu komma de mindre ofta, men i höstas, då jag gick ensam ute på Bengtsarfvat (utanför Falun) då trodde jag att hjärnan skulle värka sönder. ... Min värsta fiende är att boken måsta vara så kort. Jag kan inte få in något ordentligt om hvarje landskap. Jag kunde skriva en hel bok om hvart och ett. (Brev 1028)⁴¹

Selmě Lagerlöfově pokračující práce tehdy dělaly starosti, zbývalo jí vymyslet příběh pro osmnáct krajů, což považovala za velké číslo. Pravděpodobně i kvůli tomu ji trápila „hrozná soužení“. Bojovala s omezením, které představoval stanovený počet 200 stran, do kterého měla vtěsnat popis celého Švédska. Sama by podle svých slov mohla tento limit vyčerpat na každý z krajů zvlášť.

V květnu roku 1906 zaslala Lagerlöfová část rukopisu Dalinovi. Jednalo se o úvodní část knihy, kde rozebírá jihošvédský kraj Skåne se svými panskými dvory, na které se spisovatelka zaměřila, protože je považovala pro tuto oblast za nejtypičtější znak. V průvodním dopise vysvětluje, že se v každém kraji zaměří na jeden nebo jen několik málo charakteristických rysů, protože musí brát ohled na děti, které nemůže zahrnout přílišnou spoustou informací. Dále nastiňuje, v jakém sledu bude Nilsovo putování po Švédsku pokračovat – tedy po východním pobřeží nahoru na sever a pak západními kraji zpátky na jih do Skåne. Zároveň v dopise poznamenává, že se do proudu vyprávění, tak jak je sama zamýšlí, nehodí verše. Chce je však zařadit na konec samotné učebnice, popř. vydat k učebnici speciální sešit s básněmi pro děti. Nakonec jsou však na samém začátku knihy, před vlastním příběhem, zařazeny dvě úvodní kapitoly, které obsahují úryvky z žalmu a jednu báseň.

První úvodní kapitola obsahuje tři verše, které nesou název *Den kristliga dagvisan*. Jedná se o úryvky ze švédského žaltáře *Den svenska psalmboken* z roku 1819 a v Podivuhodné cestě je konkrétně otištěn první, pátý a šestý verš žalmu č. 424, který se nazývá *Den signade dag*. Po tomto úryvku z žalmu následuje báseň Carla Snoilského⁴² *Sveriges karta*, která má patnáct strof po šesti verších. Jak již název napovídá, jedná se o báseň oslavující švédskou zemi. Kromě jiného zde básník zmiňuje charakteristické znaky jednotlivých oblastí, líčí přírodní krásy, nabádá děti k ochraně své vlasti. Protože překlad těchto básní neobsahuje ani jeden z překladů, jsou v originálním znění uvedeny v příloze č. 4 a 5.

⁴¹ LAGEROTH, Erland. *Till Nils Holgerssons lov*. In: Hallberg, Göran a kol. *Nils Holgersson – 90 år senare*. Skånes Hembygdsförbund, 1996. s. 37.

⁴² Carl Snoilsky (1841 – 1903) – švédský básník šlechtického původu, od r. 1876 člen Švédské akademie

Na podzim roku 1906 bylo rozhodnuto, že *Podivuhodná cesta Nilse Holgerssona* se vydá ve dvou svazcích. První část již byla téměř připravena k tisku, celý proces však ještě zbrzdila jazyková korektura, kterou prováděl Adolf Noreen.⁴³ V roce 1906 totiž ve Švédsku probíhala tzv. stavningsreformen, tedy reforma pravopisu, proto se na jazykovou stránku knihy kladl zvláštní zřetel.

Probíhala také korektura týkající se obsahu – tu měl na starosti Fridtjuv Berg a Alfred Dalin. Proti mnoha návrhům k opravám se Selma Lagerlöfová musela postavit a obhajovat si je.

Např. v první kapitole popisuje Lagerlöfová chlapcův domov a zmiňuje, že na zdi visí portrét dánského krále. K tomu měl Dalin poznámku, jestli taková věc patří do knihy, která je určená pro *celou* zemi. Lagerlöfová si však stála za svým – tento fakt do kapitoly zařadila zcela záměrně, protože se jí obraz dánského panovníka na zdi skánské domácnosti zdál charakteristický.

Uprostřed těchto korektur vyvstal nový problém, a ten se týkal ilustrací. Původně měl knihu vyzdobit kresbami Bruno Liljefors⁴⁴, než k tomu však mohlo dojít, nabídku odmítl. Proto byl osloven John Bauer⁴⁵, který nabídku přijal. Na ukázkou vytvořil několik skic, které se však nesetkaly s právě kladnou odezvou ze strany Selmy Lagerlöfové. Ta měla o doprovodných ilustracích jasnou představu – měly to být malé a jednoduché kresby. Bauerovy náčrty však byly podle jejího názoru doslova „příšerné“. Po vzájemných diskuzích a úpravách byly do prvního dílu *Podivuhodné cesty* zařazeny pouze dvě jeho kresby – viz příloha č. 6 a 7. Zbytek byl doplněn fotografiemi.

Záhy se však objevilo další důležité téma, kolem kterého panovaly rozdílné názory, a sice název díla. Ve víru obsahových, formálních a jazykových diskuzí se pojmenování učebnice nevěnovala téměř žádná pozornost, proto se název začal řešit až jako poslední problém.

Komise běžně používala pro označení učebnice „pracovní“ název *Boken om Sverige*, ale Selma Lagerlöfová ho považovala pro dobrodružné vyprávění za příliš všední. Proto navrhla poněkud poetičtější titul – *En resa genom Sverige* nebo *En färd genom Sverige*.

⁴³ Adolf Noreen (1854 – 1925) – švédský jazykovědec, činný jako profesor severských jazyků na univerzitě v Uppsale, od 1919 člen Švédské akademie

⁴⁴ Bruno Liljefors (1860 – 1939) – švédský umělec známý především pro své realistické malby zvířat

⁴⁵ John Bauer (1882 – 1918) – švédský umělec, malíř a ilustrátor německého původu

Tyto varianty názvu měly umírnit pedagogy, kteří měli obavy z nezvykle zábavného charakteru knihy, proto je upřednostnila před mnohem hravějšími názvy jako *Tummetotts äventyr*, *Flyttfågelsliv* nebo *Med flyttfåglarna*.

Komise sice stále trvala na *Boken om Sverige*, ale Dalin si představoval mnohem eklatantnější název. Proto Selma Lagerlöfová nabídla další návrhy: *Nils Holgerssons underbara resa*, *Tummetotts resa över Sverige*, *Den underbara resan*, *En färd över Sverige*. Sama byla nejvíce nakloněna první variantě. Dalin byl také pro, proti se však postavil Fridtjuv Berg, podle nějž název zaváněl přílišnou dobrodružností. Navrhoval doplnit podtitul – např. *På fågelrygg genom Sverige*. S tímto dvojitým pojmenováním však spisovatelka nemohla souhlasit, v nejkrajnějším případě však byla ochotna ustoupit k původnímu názvu *En resa genom Sverige*. Na poslední chvíli vyvstala ještě varianta *Barndomsdrömmens land*. V tuto chvíli Selma Lagerlöfová nechala Dalina vybrat mezi touto verzí a jejím favoritem *Nils Holgerssons underbara resa* a Dalin zvolil druhou variantu. K té přibyl ještě dodatek *genom Sverige*, díky kterému získala kniha jasnější charakter. Název i kniha se tím pádem daly považovat za definitivně připravené k tisku.

24. listopadu 1906 se tedy na pultech knihkupectví objevila *Nils Holgerssons underbara resa genom Sverige*, a první etapa Nilsovy cesty ke švédským dětem byla dokončena.

4.4 Druhý díl

Když se Selma Lagerlöfová rozhodla, že knihu vydá ve dvou svazcích, měla již rozepsaný i druhý díl. Výhodou pro ni bylo, že během tvorby druhého dílu mohla tedy zároveň sledovat, s jakými kritickými podněty se na veřejnost rozhodnou působit recenzenti a případně se jimi nechat inspirovat.

Kritické ohlasy na první díl byly smíšeného charakteru. Od pochvalných slov na adresu literární a pedagogické kvality díla, přes kritiku detailů z oblasti zoologie, až po kritická slova konzervativců, kteří varovali před přehrší fantazie a útekem od skutečného světa, které by ve vyučování neměly mít svoje místo. Zde je třeba brát v potaz historické pozadí doby vzniku – ve Švédsku tehdy probíhala velká obměna za liberálního ministerského předsedy Karla Staafa a rostl význam sociální demokracie. Docházelo k „rozkladu“ tradičního Švédska 19. století, což přirozeně vyvolávalo neklid v táborech

stoupenců konzervativních myšlenek, proto šlo o dobu velmi citlivou na jakékoli změny. To se samozřejmě týkalo i otázky vzdělávání.

Očekávání od druhého dílu bylo tedy velmi vysoké. Přestože část měla autorka již rozpracovanou a očekávalo se poměrně rychlé vydání dalšího dílu, práce se vlivem různých vnějších okolností opět nechtěly rozběhnout tak, jak by si Lagerlöfová přála. V dubnu 1907 píše Dalinovi:

För närvarande står det dåligt till med den. Jag får inte skriva i ro i år utan störes av ständiga underrättelser om dödsfall och sjukdomar bland mina allra närmaste. ... För att komma bort från alltihop och få en ny kraft och lust att skriva, reser jag nu bort första maj och kommer hem i juli och tar fatt på arbetet igen. ... Andra delen kommer väl alltså inte ut förrän till julen. Det finns ingen hjälp för detta.⁴⁶

Autorka se tedy rozhodla podniknout cestu, aby si odpočinula od stresu, a také aby nabrala další sílu a klid k psaní. S vydáním druhého dílu před Vánoci 1907 určitě nepočítala.

Vzhledem k problémům a těžkostem, které spisovatelku provázely, lze porozumět tomu, proč je druhý díl *Podivuhodné cesty* o něco vážnější. Nils Holgersson už neprožívá tolik bláznivých historek. Na druhou stranu bylo třeba vyzdvihnout postupné morální zrání chlapce, který se ze zlobivého nezbedy stává zodpovědným člověkem, který nemyslí jen na sebe, ale pomáhá i ostatním.

V druhém dílu se autorka také konečně dostala ke zpracování materiálu, který byl shromážděn na samém počátku prací na učebnici. Původně měla totiž kniha začínat líčením severních švédských krajů a do té doby, než se nechala autorka inspirovat Kiplingovou *Knihou džunglí*, stačila provést rozsáhlé studium různých pramenů, provedla také mnoho příprav. Nyní pro ni bylo velmi obtížné vrátit se opět k něčemu, čímž se již jednou intenzivně zabývala, proto měla práce na druhém dílu *Podivuhodné cesty* spíše charakter redigování a kompletování, což se jí zdálo mnohem namáhavější než vytvářet nový příběh.

Selma Lagerlöfová byla pod velkým, zejména časovým, tlakem. První část knihy pojednávala o šesti krajích, vyprávění skončilo v kraji Östergötland, v druhém díle jí tedy zbývalo vylíčit dalších osmnáct krajů. Není se proto čemu divit, že finální dílo tedy

⁴⁶ Ahlström, Gunnar. *Den underbara resan*. Lund, 1942. s. 85-86.

nakonec postrádá původně plánované zvláštní kapitoly o životě vlků a sobů. Chybí také kapitoly o Göteborgu a kraji Halland.

Teprve v srpnu 1907 posílá Dalinovi další část vyprávění a v říjnu uklidňuje nakladatele, že do Vánoc 1907 bude s prací hotova. Svému závazku skutečně dostojí, v listopadu 1907 odevzdává finální rukopis. Ahlström tuto časovou tíseň a tlak ze strany nakladatelů na autorku komentuje následujícími slovy:

Jagad och överansträngd för Selma Lagerlöf ner till Stockholm för att vara i närheten av tryckpressarna men hade mycket svårt att lämna från sig de sista arken. Det betydelsefulla avslutningspartiet om Nils Holgerssons hemkomst och avsked från vildgässen var dock lyckligtvis färdigt på förhand och det uppslitande jäktet kunde således inte störa dess höstklara harmoni. Men Bohuslän och Västergötland samt blixturnén ner genom Halland tillkom med hastiga penndrag, medan förläggaren vred sina händer. Man hade hunnit till de sista dagarna i november.⁴⁷

Poslední kapitoly druhého dílu byly tedy sepsány velmi rychlým tempem, což se odráží i na rychlosti návratu Nilse Holgerssona do svého domova na jih Švédska. V tomto chvatném tempu neměla komise čas na podrobnější korekturu. Díky zkušenostem, které Selma Lagerlöfová získala prací na předchozím dílu, však nebylo potřeba nějakých významnějších zásahů. Důkladnější kontrolou však prošla kapitola o Stockholmu, ve které král Oscar II. přednáší stařečkovi Klementovi o historii švédského hlavního města. Kvůli faktické vědecké kontrole této části příběhu byl osloven historik Nils Östman, univerzitní profesor v Uppsale. Další korektury se týkaly především detailů z oblasti zoologie.

Nakladatelství Albert Bonniers, ve kterém kniha vyšla, na dokončení korektury velmi naléhalo. Z čistě obchodních důvodů měl být druhý díl *Podivuhodné cesty* vydán ještě před Vánoci 1907, a toho se nakonec podařilo docílit - kniha byla připravena k tisku v půli prosince. Nicméně shodou okolností kniha nebyla přijata s takovým nadšením, jaké by si nakladatel pravděpodobně přál.

Dne 8. prosince 1907 totiž ve věku 35 let zemřel švédský král Oscar II., který také vystupoval v již zmíněné kapitole o Stockholmu. Protože švédský národ pro svého krále truchlil, ustoupila tato knižní „vánoční senzace“ v určité míře do pozadí. To ale nic neměnilo na tom, že po šesti letech v tuto chvíli byla na světě kompletní podoba jednoho z nejslavnějších děl švédské literární historie.

⁴⁷ AHLSTRÖM, Gunnar. *Den underbara resan*. Lund, 1942. s. 88.

Kritické recenze se oproti prvnímu dílu nesly v mnohem jednotnějším duchu, jejich rozpoložení vyjadřuje např. výrok novin *Aftonbladet*, které označují dílo Selmy Lagerlöfové jako „monument, který ve Švédsku učiní její jméno navždy uctívaným a milovaným.“⁴⁸ Nutno podotknout, že tento výrok se s odstupem času může přehodnotit a rozšířit i na oblasti mimošvédské. Cit pro svou vlast a její lid, který zprostředkovala touto knihou, totiž oslovil děti i za hranicemi, jinak by kniha v roce 2014 nemohla být přeložena do zhruba šedesáti světových jazyků.

V. České překlady *Podivuhodné cesty*

Od doby, kdy tato pohádková učebnice ve Švédsku vyšla poprvé, až do roku 2014 bylo do češtiny toto dílo zpracováno celkem pěti překladateli. Poprvé se jím nechal inspirovat Tobiáš Eliáš Tisovský již v roce 1911, tedy pět let po prvním vydání originálu. Nejednalo se však o překlad v užším slova smyslu, ale o literární adaptaci, která byla sice dílem Lagerlöfové velmi inspirována, samotný děj však byl poměrně originálním způsobem aplikován na českou krajinu. V roce 1913 se objevují dva skutečné překlady díla – jeden z pera Karla V. Rypáčka a druhý od Emila Waltera. Ač podle všeho vyšly ve stejném roce, diametrálně se od sebe odlišují. Rypáček se snaží vlastivědný rozměr knihy umocnit vysvětlivkami, Walter se snaží do koncepce díla nezasahovat více než je nutné. Této strategie se drží i Dagmar Pallasová, která vydává svůj překlad v roce 1957, který je v České republice pravděpodobně nejznámější. Zatím poslední zpracování od překladatelky Dagmar Hartlové, které se od předchozích velmi odlišuje, vychází v roce 2005.

Následující kapitola se nejprve bude zabývat okrajově autory těchto překladů a následně budou rozebrány samotné překlady z hlediska jejich struktury. Tyto překlady budou řazeny chronologicky.

5.1 Tobiáš Eliáš Tisovský

Narodil se 19. ledna 1863 v rodině sedláka v Tisové u Vysokého Mýta a zemřel 23. března 1939 v Sadské u Nymburku. Byl spisovatelem a publicistou, který byl literárně

⁴⁸ Ahlström, Gunnar. *Den underbara resan*. Lund, 1942. s. 92.

činný téměř celý život. Tvořil literaturu pro děti, populární jsou také jeho práce vztahující se k české přírodě. Jeho vzorem a přítelem byl Alois Jirásek.

Podivuhodná cesta nezbedy Petra s divokými husami – rok 1911

Dílo *Podivuhodná cesta nezbedy Petra s divokými husami* se nedá považovat za překlad *Podivuhodné cesty Nilse Holgerssona Švédskem* v pravém slova smyslu, spíše se jedná o jeho literární adaptaci. T. E. Tisovský si byl vědom úskalí, jaká přináší překlad textu, který nese velmi specifické rysy z hlediska žánrového i obsahového. Nechtěl text „pouze“ přeložit, ale zabýval se zcela relevantní myšlenkou, jak ho přiblížit dětskému čtenáři vzdálené země, kterému jsou švédské reálie a geografické pojmy cizí. V předmluvě k prvnímu vydání toto sám komentuje slovy:

Je to švédská vlastivěda, oděná s uměním přímo zázračným ve formu povídky. Bylo by záslužno přeložiti dílo to do češtiny. Ovšem, našim dětem byla by to četba z velké části cizí, nepřístupná. Přítomná knížka o Petru nezbedovi jest její český ohlas. Místy doslovný, avšak lokalizovaný, jinde samostatně vytvořený pokud možno v duchu originálu.⁴⁹

Proto volí formu volného převyprávění, ve kterém zachovává morální rozměr originálu, ale radikálně čtenáři uzpůsobuje rozměr národopisný – hlavního hrdinu přejmenovává na Petra Koudelu a místo děje umísťuje ze Švédska do Jižních Čech. Postup, který zvolil, komentuje v téže předmluvě. „Jako se za hřích nevyhlašuje účelná parafráze velkých epopéí, snad ani nezbeda Petr nebude kaceřován. Českými dětmi jistě ne. Až dorostou, mohou se pokochati jeho skvostnou předlohou – Nilsem Holgerssonem.“⁵⁰ Nutno podotknout, že jím zvolená strategie se setkala s úspěchem – nezbeda Petr se dočkal dohromady tří vydání, a sice v letech 1911, 1915 a 1930 i s barevnými ilustracemi O. Cihelky.

Struktura textu

Struktura původního příběhu musela být kvůli uzpůsobení vlastivědného rozměru značně zredukována, nicméně po aplikaci příběhu na českou krajinu se podařilo Tisovskému určitý díl vyprávění zachovat.

⁴⁹ TISOVSKÝ, Tobiáš Eliáš. *Podivuhodná cesta nezbedy Petra s divokými husami*. 1. vyd. Praha: Zemský ústřední spolek jednot učitelů, 1911.

⁵⁰ TISOVSKÝ, Tobiáš Eliáš. *Podivuhodná cesta nezbedy Petra s divokými husami*. 1. vyd. Praha: Zemský ústřední spolek jednot učitelů, 1911.

Úvodní historka o proměně chlapce je zasazena do vesnice Habřiny v Jižních Čechách a je víceméně totožná s originálem, výchovný aspekt je umocněn tím, že Petr Koudela má kromě evangelia číst ještě úryvek z knihy *O povinnostech dětí k rodičům*, Lutherova postila v originále je nahrazena pouhým evangeliem. Důvodem je pravděpodobně fakt, že Švédsko je tradičně protestantská země, ale na území Česka tradičně převládalo římsko-katolické vyznání.

Dále jsou zachovány historiky příběhu, které byly snadno aplikovatelné na českou krajinu. Kapitola *Růžový rybník* o seznámení se s husami, „které se usnesly, že nepoletí na sever až někam do Norska nebo Švédska, ale zůstanou v jižních Čechách,“⁵¹ je tedy paralelou k prvním dnům u jezera Vombsjön. Namísto parku o Övesdského kláštera zachrání Petr veverčata v přívratském parku, slavných her zvířat se zúčastní na Hadí hoře (namísto hory Kullaberg) a s lišákem Zrzavcem se potkají u Lužnice (namísto řeky Ronneby). Zachováno je rovněž dobrodružství s vránami, ale také vyprávění o zesnulé selce, kterou Petr zaopatří.

Tisovský se snaží do příběhu aplikovat také naučný charakter uzpůsobený české krajině, a tak se Petr dozvídá i o historii (např. o husitech ve městě Tábor, o zámku Hluboká, o rodu Rožmberků), pozná rovněž spoustu jihočeských rybníků (Jordán, Bezdrev, třeboňské rybníky aj.).

I když je příběh zasazen na české území, nezapomíná Tisovský zařadit do příběhu alespoň malou část vyprávění z originálu – jedna z hus tedy vypravuje, jak při loňském tažení na sever zažilo hejno dobrodružství na Malém Karlově ostrově, kdy místním ovcím pomohli od tří krvelačných lišek.

Komentář

T. E. Tisovský se chopil překladu oproti ostatním překladatelům *Podivuhodné cesty* velmi originálním způsobem, a protože se kniha dočkala tří vydání, lze konstatovat, že tato strategie se u čtenářů setkala s nadšením. S textem pracuje kreativně nejen ve svém celkovém uspořádání, ale také v oblasti překladu jmen. Ty jsou mnohem více malebná, než např. překlady Karla V. Rypáčka.

⁵¹ TISOVSKÝ, Tobiáš Eliáš. *Podivuhodná cesta nezbedy Petra s divokými husami*. 3. vyd. Praha: Ústřední nakladatelství a knihkupectví učitelstva československého, 1930. s.57.

Vůdkyně hus se jmenuje Hejka Lysohlavá, lišák se stal Zrzavcem, šedá husička Popeluškou. Role pozdější vůdkyně vran je dokonce přisouzena vráně ženského pohlaví – Věrce Bělokrčce (Rypáček – Garm Bělopírko, Pallasová – Garm Bělokřídly). Husy Selmy Lagerlöfové jsou inspirovány finskými číslovkami od jedné do šesti, Tisovský ale přišel se svým originálním nápadem a šest hus pojmenuje ryze česky: Šedá ze Slatiny, Sivka ze Sítin, Labutěnka z Jezera, Štírka z Černé Vody a Chocholavá z Bažiny. Na svých výletech potkává Petr také orla Gorga, jehož „divné jméno má jen proto, že je cizinec.“⁵² Jinak jsou jména zvířat přeložena velmi kreativním způsobem - více viz srovnávací tabulka na str. 56.

5.2 Karel Vojtěch Rypáček

Narodil se 9. ledna 1885 v Březnici-Hodětíně a zemřel 11. března 1957 v Brně. Byl českým novinářem a překladatelem z polštiny, ukrajinštiny, norštiny a švédštiny. Vystudoval filologii na Filozofické fakultě České univerzity v Praze. Mezi lety 1919 až 1950 patřil k předním organizátorům literárního života na Slovensku. Řadí se také k významným překladatelům severské literatury, byl také jejím velkým propagátorem. Od r. 1927 se systematicky věnoval překladům islandské (Gudmundsson, Nordal), norské (Gulbrandsen, Hamsun, Ibsen, Udsetová) a švédské (Lagerlöfová, Salminenová) literatury. Dohromady přeložil zhruba padesát děl.

Podivuhodná cesta Nilse Holgersona s divokými husami Švédskem – rok 1913

Překlad *Podivuhodné cesty* z pera Karla V. Rypáčka bohužel neobsahuje vřechení, proto je nesnadné určit přesné datum jeho vydání. Ze samotného výtisku se lze pouze dozvědět, že překlad byl vydán nákladem Jana Laichtera v Praze jako součást edice *Pěkné knihy pro mládež*, kterou redigovala Marie Gebauerová. Údaje knihoven, které tento výtisk mají k dispozici, se také různí. Ústřední knihovna PdF MU v Brně uvádí jako rok vydání letopočet 1910, Národní knihovna ČR rok 1913 a Moravská zemská knihovna v Brně pak rok 1917, přitom se dle fyzického popisu knihy (vydán ve dvou svazcích o 464 a 496 stranách) jedná o tutéž knihu. Protože však druhé vydání Tisovského *Nezbedy Petra* z roku 1915 obsahuje poznámku, že se „Nils Holgersson

⁵² TISOVSKÝ, Tobiáš Eliáš. *Podivuhodná cesta nezbedy Petra s divokými husami*. 3. vyd. Praha: Ústřední nakladatelství a knihkupectví učitelstva československého, 1930. s. 185.

objevuje v českém překladě, ba najednou v překladě dvojím,“ lze téměř s jistotou předpokládat, že Rypáčkova verze vyšla v roce 1913.

Ať už je správně kterýkoli údaj, po podrobnější srovnávací analýze bylo možné zjistit, že se s téměř naprostou jistotou jedná o překlad originálního díla Selmy Lagerlöfové z let 1906 a 1907, tudíž že vyšel ještě za spisovatelčina života. Drobný rozdíl však představuje počet kapitol v jednotlivých svazcích, kdy první svazek má o pět kapitol více než první díl originálu. Cílem pravděpodobně bylo udržet oba díly rozsahem stran podobně dlouhé.

Zajímavost představuje také název celého překladu do češtiny. Původní švédský titul *Nils Holgerssons underbara resa genom Sverige* je obohacen a zní *Podivuhodná cesta Nilse Holgersona s divokými husami Švédskem*. Za povšimnutí také stojí absence jedné souhlásky „s“ v Nilsově příjmení. (viz Příloha č. 8) Pravděpodobně se však jedná o překlep či tiskařskou chybu, jelikož v samotném textu je již jméno hlavního hrdiny uváděno ve správném tvaru.

Struktura

V úvodu obsahuje tento překlad poměrně podrobně zpracovanou (i když místy hůře čitelnou) mapku Švédska, která obsahuje rovněž trasu Nilsovy cesty po království. Vlastní text je uveden kratším úvodním slovem překladatele, ve kterém dětem přibližuje spisovatelčin život. Vyjadřuje v něm také svůj dík Valborg Olanderové (blízké přítelkyni Selmy Lagerlöfové), která Rypáčkovi při překladu pomáhala. Posléze následuje vlastní text díla.

Po bližší srovnávací analýze struktury textu originálního a přeloženého se podařilo zjistit, že Rypáček přeložil dílo v naprostém souladu s původním textem, a to včetně dělení do kapitol a odstavců. Až na úvodní básně *Den kristliga dagvisan* a *Sveriges karta* nechybí ani celky, které jsou vynechány v překladu Dagmar Pallasové, která je této strategii jinak také věrná. Významná většina kapitol je dokonce doplněna o fotografie z původního švédského vydání, kromě nich jsou nad tento rámeček doplněny i fotografie přírodních scénérií, měst, kulturních památek a výjevů ze života venkovského lidu.

Co však tento překlad velmi výrazně odlišuje jak od originálu, tak od ostatních českých překladů, je rozsáhlý poznámkový aparát s odkazy uvedenými přímo v textu díla. Jedná se o poznámky překladatele mající různý charakter. Tyto poznámky jsou uváděny zejména při objasňování toponym (kde se místo nachází, co je pro něj charakteristické), antroponym, přepisu jejich švédské výslovnosti, vysvětlivky týkající se jiných pojmů – např. milíř, šera, besemerování oceli apod.)

Komentář

Tím, že Karel V. Rypáček překládá přesně celý originál, zachovává jak morální, tak i vlastivědný rozměr díla. Na první pohled je však zřejmé, že snaha edukovat a přibližovat národopisný rozměr představuje hlavní gró jeho překladatelské strategie. Tyto tendence se odráží jak na počtu realistických fotografií, tak na obsáhlosti paratextových poznámek. Rypáček se zjevně snaží být exaktní a neoponechat v hlavě čtenáře žádnou nezodpovězenou otázku.

Tato snaha je ovšem leckdy dotažena až ad absurdum, týká se to např. místních názvů (ale nejen jich). Pokud se ve švédském originále objeví místní název, který obsahuje tvary slova *norr*, *söder*, *öster*, *väster* (sever, jih, východ, západ) může si čtenář českého vydání být téměř jist, že toto bude přeloženo. To platí i o dalších obecných geografických pojmech. Zde jsou vybrané konkrétní příklady.

Originál	Rypáček (1913)
Djupafors	Hluboký vodopád
Djupadals park	Hlubokodolský park
Söderslätt	Jižní Rovina
Östergötland	Východní Götland
Pantarholm	Pantarská výspa
Kalmarsund	Kalmarský sund
Badelundsåsa	Badelundský hřbet
Stora Sjöfallet	Velký jezerní Vodopád
Storå	Velká řeka
Bergslagera	Báňský obvod
Stora kopparbergs bergslag	Velko-Mědihorské bane
Stora Badstuga gatan	Velká Lázeňská ulice

Västerås	západoåská krajina
Stora Djulö	Velký Djulö
Kullaberg	Kullská hora
Helveteshålet	Pekelná díra
Blåkulla	Babí hora

Překladatelova snaha o co nejpřesnější překlad, který je často skutečně otrocky doslovný, působí někdy až komicky, a to zejména v případě překladu jmen postav příběhu. Jako příklad lze uvést tato pojmenování: vydra Chytřho, jelen Obrosil nebo užovka Pomocpryč. Více příkladů lze nalézt ve srovnávací tabulce v závěru této kapitoly – viz tabulka str. 56.

Leckdy se zdá, že Karel Rypáček překládá originál poměrně úzkoprse. Řeč je např. o předposlední kapitole „Hos Holger Nilssons“. Ve Švédsku se tehdy ještě používala patronymika, jde tedy o jméno Nilsova otce, a Rypáček ji překládá doslovně a poměrně nešikovně jako „U Holgerů Nilssonů“. Pallasová se s tímto problémem vyrovnává mnohem obratněji a volí srozumitelnější variantu „U Nilssonů“, Walter volí rovněž přijatelnou možnost „U Holgera Nilssona“.

Na současného čtenáře tento překlad bude zcela jistě působit archaickým dojmem, a to i kvůli užívání geografických pojmenování, které jsou dnes již téměř zapomenuty, např. Lopařsko (Laponsko), bukovecký (lübecký), Štokholm aj. Naproti tomu Emil Walter, jehož překlad vyšel pravděpodobně v témže roce, se nepřekládáním původních geografických názvů tomuto úskalí vyhnul. Ačkoli je tedy Rypáčkova verze vydána v edici *Pěkné knihy pro mládež*, svou vzdělávací funkci až přespříliš zdůrazňuje. Je tedy otázkou, do jaké míry je tato kniha určena dětem od devíti let, jak ji Selma Lagerlöfová zamýšlela.

5.3 Emil Walter

Narodil se 27. prosince 1890 v Praze a zemřel 18. června 1964 v Uppsale. Byl překladatelem, germanistou, ale také diplomatem. Počátkem 20. let působil na Československém velvyslanectví v Kodani, později jako kulturní atašé na velvyslanectví ve Stockholmu. Po 2. sv. válce se stal velvyslancem v Norsku. V roce

1948 z politických důvodů odstoupil a emigroval do Švédska, kde až do smrti působil na uppsalské univerzitě jako lektor češtiny. Kromě švédštiny, dánštiny a norštiny překládal také ze staroseverštiny.

Podivuhodná cesta Nilse Holgerssona Švédskem – rok 1913

Překlad Emila Waltera *Podivuhodná cesta Nilse Holgerssona Švédskem* byla podle všeho vydána téhož roku, jako překlad Karla V. Rypáčka – dle údajů Národní knihovny ČR v roce 1913, samotný výtisk vřočení neobsahuje. Tento překlad vyšel nákladem Aloise Hynka, „knihkupce v Praze“. Je doprovázen četnými ilustracemi, ovšem bez udání jména jejich autora.

Struktura

Stejně jako všechny ostatní překlady tohoto díla do češtiny nejsou v překladu Emila Waltera začleněny úvodní kapitoly *Den kristliga dagvisan* a *Sveriges karta*. Překlad neobsahuje předmluvu či doslov překladatele, ani jiné přílohy (např. výslovnost). Na rozdíl od Karla V. Rypáčka nevysvětluje ani geografické pojmy, ani různé jiné pro dětského čtenáře neznámé prvky.

Jedná se čistě o překlad samotného díla, zachována je i deníková datace. Text je seřazen v jednom svazku, a je naprosto přesně podle originálních kapitol, rozčleněn na první a druhou část po 21 a 34 kapitolách.

Komentář

Překlad Emila Waltera se takřka neodlišuje od díla originálního – zachován je jak morální, tak vlastivědný rozměr. Text není narušován žádnými paratextovými poznámkami (jako u Karla V. Rypáčka), nejsou ani vypuštěny žádné kapitoly (jako u Dagmar Pallasové), text není ani krácen (jako u Dagmar Hartlové).

Jeden z největších prostorů pro uplatnění Walterovy kreativity nabízí oblast překladu vlastních jmen postav příběhu. V několika málo z nich se shoduje se svými následníky,

ve větší míře jsou pak jeho verze oproti ostatním originální – např. medvíďata Mumlal a Bručil (více viz tabulka na str. 56)

Geografické názvy nepřekládá Walter s takovou vehemencí jako Karel V. Rypáček. Toponyma ponechává ve švédštině (ostrov Vammön aj.). Pro současného čtenáře by však mohly znít poněkud archaicky označení, která používá pro některé vybrané pojmy, např. Skonsko/Skony (Skåne), Dalsko (Dalsland), Východní moře (Baltské moře), Blekinge užívá v maskulinním rodu (v Blekingu).

Poměrně rušivě působí nahrazování švédského písmene *å* zdvojenou samohláskou *aa*. Tento jev se objevuje u slov v celé délce textu (Aasa, Smaaland, Taakern, Aangermanland aj.).

Poněkud nešťastně je také zvolen název jedné z kapitol, v originále *Valborgsmässoafton*, který se koná 30. dubna. Walter pro něj užívá ekvivalent *Svatojanská noc*, což může mít zavádějící tendenci, protože Svatojanská noc se slaví v předvečer 24. června v době letního slunovratu. I když je u této kapitoly uvedena deníková datace, pravděpodobně v dobré víře přiblížit českému dítěti Valpuržinu noc, která má se Svatojanskou nocí společné pálení velkých ohňů, se však dopustil přešlapu.

Obecně tomuto překladu nelze vytknout významné nedostatky, protože překladatel víceméně překládá originál.

5.4 Dagmar Chvojková-Pallasová

Dagmar Chvojková-Pallasová se narodila 12. února 1924 v Praze jako dcera nordisty Gustava Pallase. Překládala z dánštiny, norštiny a švédštiny, a to zejména od čtyřicátých do šedesátých let 20. století. Mezi překládané autory patří např. Fridtjof Nansen, August Strindberg, Thor Heyerdahl, Sigrid Undsetová a další. Svoje překlady do češtiny publikovala pod jménem Dagmar Chvojková-Pallasová či za svobodna jako Dagmar Pallasová, což se týká i překladu *Podivuhodné cesty Nilse Holgerssona Švédskem*.

Podivuhodná cesta Nilse Holgerssona Švédskem – rok 1957

Podivuhodná cesta Nilse Holgerssona Švédskem v překladu Dagmar Pallasové byla vydána v roce 1957 Státním nakladatelstvím dětské knihy, k reedici došlo v roce 1967.

Jeho předlohou bylo původní dílo *Nils Holgerssons underbara resa genom Sverige* z roku 1934.

Co se týká koncepce překladu v porovnání s originálem, Dagmar Pallasová nijak extrémně nezasahuje do textu a řazení originálního díla (stejně jako Emil Walter). Až na několik málo výjimek je přeloženo v zásadě to, co obsahuje dílo původní. Překladatelka zvolila řazení do kapitol víceméně totožných s originálem, ponechala i deníkový zápis, který umocňuje cestopisný charakter knihy. Obecně se snaží tento překlad zachovat jak vlastivědný, tak morální rozměr díla, ale zároveň zůstat i knihou pro děti (na rozdíl od překladu Karla V. Rypáčka). Při analýze konkrétních rozdílů mezi původním dílem a tímto překladem ovšem nalezneme několik odlišností – jedná se především o drobnosti v řazení kapitol, ale také o úplné vypuštění několika poměrně velkých celků. V závěru této analýzy se autorka zamyslí, z jaké důvodu pravděpodobně k tomuto došlo.

Struktura

Stejně jako u předchozích autorů chybí v tomto překladu dvou úvodních kapitol, tedy básní *Den kristliga dagvisan* a *Sveriges Karta* Carla Snoilského, kniha začíná rovnou příběhy z krajů Skåne a Blekinge, které jsou ponechány bez jakékoli změny.

Na další odlišnost narážíme v kapitolách popisujících Nilsovo dobrodružství v kraji Öland, které je značně zkrácené. Dagmar Pallasová zde totiž vůbec nezpracovala kapitolu s názvem *Den stora fjärilen*, kdy Nils Holgersson vyslechne od ölandských pastýřů pověst o velkém motýlovi, kterého bouře svrhla do moře a jehož tělo v něm zkamenělo. Jeho křídla zaplavila voda, ale tělo zůstalo nad mořem, a tím tělem je ostrov Öland. Dále je v této kapitole zmínka o větrných mlýnech, které představují pro krajinu Ölandu typický rys.

Identická s originálem je následující kapitola o ostrovu Gotland, vyprávějící o bájném městě Vineta, samozřejmě nechybí návštěva Visby.

Posléze vyvstává další vypuštění celé kapitoly, a sice *Sagan om Småland*. Tato pověst vypráví zábavný příběh o tom, jak sv. Petr vyruší Boha právě ve chvíli, kdy tvoří Småland a prosí ho, aby ho mohl dokončit. Bůh svolí, nechá sv. Petra dokončit dílo a vrhne se do tvorby Skåne. Pak spolu soutěží o to, kdo je ve svém počínání lepší.

Přirozeně, že sv. Petr není ve svém počínání tak dokonalý jako Bůh. Småland stvoří chudý, a proto se dohodnou, že Bůh se pokusí vylepšit tento kraj tím, že vytvoří dobré lidi, kteří zde zvládnou žít. Sv. Petra na oplátku pošle stvořit lidi do Skåne.

Husy pokračují ze Smålandu po východním pobřeží Švédska dále na sever, překlad kapitol věnujících se krajům Östergötland, Södermanland, Närke a Västmanland je opět ponechán bez zásadních obsahových změn oproti originálu. K drobnější obměně v řazení celků dochází u kraje Västmanland, kdy jsou tři originální kapitoly (*Avskiftet*, *I Bergslagerna*, *Järnverket*) v překladu zařazeny do kapitoly jedné (*Rozdělené dědictví*).

Následující kapitola v originále *Dalälven*, opět není přeložena ani ve zkrácené podobě. Vypráví pověst o řece Storån, která cestou k moři přemluví ke sjednocení spoustu dalších řek, až společně se svou největší konkurentkou Faluälv stvoří Dalälven.

Další z úplných vynechání dílčího příběhu se týká kapitoly *Vid kyrkorna*, který je zasazen do kraje Dalarna. Tento příběh popisuje cestu Akky a Nilse ke kostelům ve farnostech Rättvik, Leksand, Gagnef a Floda. Tam postupně spatří děti čekající na obřad bířmování, dále staré ženy jdoucí na mši, na hřbitově církevní pohřeb a u posledního kostela snoubenecký pár čekající na oddání.

Navazující kapitoly o Upplandu (kam je zahrnut samozřejmě i Stockholm) a Gästriklandu znovu představují věrný překlad originálu.

Další zajímavý rozdíl představuje kapitola věnující se kraji Hälsingland. V originále je této části Švédska věnována patnáctistránková samostatná kapitola, v překladu Dagmar Pallasové je velmi významně zkrácena zařazena jako součást kapitoly *Přes Gästrikland*, ačkoli se jedná o samostatný kraj. Překlad událostí v Hälsinglandu (zejména popis, kdy ovčáci vodí dobytek na horské pastviny) je opět věrný až do chvíle, kdy dva staří muži mají soutěžit o to, kdo bude vyprávět zábavnější příběh. Jeden z nich, Bernard, v originále vypráví historku o proboštovi, který jede na Nový rok nočním lesem na koni. Kůň, který zná sám cestu domů, však tentokrát jede podezřele dlouho. Zanedlouho kněz zjistí, že se kůň záměrně vzdaluje od farského dvora, třese se strachy, a tak ho nechá jít svou cestou. Po chvíli dojde na vrchol kopce Blacksåsen, kde stojí lesní žínka (*skogsrået*) a k ní se plní strachu proti své vůli táhnou očarovaná domácí zvířata, která žínka označuje pochodní na znamení toho, že je během roku uloví divoká zvířata. Samozřejmě i kůň přijde na řadu, kněze si našťestí nikdo nevšímá. Když stojí probošt s

koněm před žínkou, pozvedne svoji modlitební knížku a jakmile se pochodeň dotkne kříže, který je na ní vytištěn, vše rázem zmizí. Tato dlouhá historka, je však v překladu shrnuta do tohoto odstavce:

„Vykládal hrůzostrašnou historku o lesním duchu, který zasvěcoval pokojná domácí zvířata dravé lesní zvěři, a když skončil, ze všech stran se mu dostalo pochvaly a zdálo se, že cenu dostane rozhodně on.“⁵³

Dagmar Pallasová neupouští ani v druhé polovině knihy od strategie téměř odstavce odstavci věrného překladu. Jedinou změnu oproti originálu je členění, kdy se čím dál častěji slučují původní kapitoly do menších podkapitol. To se týká příběhů z krajů Medelpad a Ångermanland, stejně jako Västerbotten a Lappland, kde díky pomoci orla Gorga Nils dosáhne svého dílčího cíle a opět se setkává s hejnem hus. Zpáteční cesta do Skåne vede po západní hranici Švédska doslova mílovými kroky kraji Jämtland a Härjedalen až do kraje Värmland, kde dojde k osobnímu setkání skřítky a Selmy Lagerlöfové na jejím dvoře Mårbacka.

V této chvíli by mělo v původním díle následovat vyprávění ještě o čtyřech krajích – Dalslandu, Bohuslānu, Västergötlandu a Hallandu. Ve skutečnosti jde o vyprávění značně zkrácené, protože Selma Lagerlöfová musela s dopisováním příběhu velmi spěchat. Zmínky o Dalslandu jsou velmi skromného charakteru (krátký popis jezer). Tento úsek je překladatelkou opět přeložen doslovně. Několikanásobně větší prostor věnuje spisovatelka přímořskému kraji Bohuslän, kde se čtenář dozví o životě rybářů kolem ostrova Marstrand.

V originále následuje kapitola pojednávající s názvem *En stor herrgård o Västergötlandu*, který však Dagmar Pallasová opět nepřekládá ani opisem. Vypráví o muži, který bydlí na velkém zámku v Nääs a založí školu, kde se učitelé z celého světa učí různým aktivitám, které pak mohou učit děti v pracovním vyučování. Těchto vzdělávacích kurzů se účastní také jedna mladá učitelka, která má velmi malé sebevědomí. Díky pobytu v Nääs si však začne víc věřit, proto když jeden ze zakladatelů onemocní, chce mu svůj vděk vyjádřit tím, že mu jde pod okna zazpívat s dětmi ze své školy. Ředitel, pro kterého bylo vzdělávání dětí nade vše, se díky tomu uzdraví. Součástí je také pověst o obrovi z Västergötlandu, který se odstěhuje na ostrov do moře. Tam jednoho dne ztroskotají námořníci, kterým dá obr prsten s tím, ať ho

⁵³ LAGERLÖF, Selma. *Podivuhodná cesta Nilse Holgerssona Švédskem*. Praha, SNDK, 1967. s. 37

věnují nejlepšímu člověku v jejich kraji. Tento člověk však pověsí prsten na mladý dub, který začne brzy sílit, ale za krátkou chvíli se tím vysílí tak, až ztrouchniví. Řeč je rovněž o Göteborgu a dalších místech Västergötlandu.

Dle originálu překladatelka zcela vynechává jihošvédský kraj Halland a Nils se vrací zpátky do svého domova - do Západního Vemmenhögu ve Skåne.

Dagmar Pallasová připojila na závěr knihy ještě kratší doslov věnující se životu a charakteru díla Selmy Lagerlöfové, jednostránkový slovníček výslovnosti geografických pojmů a téměř pětistránkový poznámkový aparát objasňující geografické pojmy a švédské reálie.

Komentář

Dagmar Pallasová se ve svém překladu evidentně drží strategie překládat to, co stojí v originále. Při bližším srovnání textů lze zjistit, že dokonce i členění odstavců je, až na opravdu drobné výjimky, zcela totožné. Tento překlad tedy zachovává jak vlastivědný, tak morální rozměr díla. Ze srovnání však vyloučily i rozdíly.

Dvě úvodní kapitoly lyrického charakteru (*Den kristliga dagvisan, Sveriges karta*) a pět kapitol vlastního příběhu je vypuštěno v celé své délce (*Den stora fjäriken, Sagan om Småland, Dalälven, Vid kyrkorna, En stor herrgård*) a nejsou nahrazeny ani opisem či zkráceným zpracováním. Jedna je pak zkrácena velmi výrazným způsobem (*En dag i Hälsingland*). Vzhledem k tomu, že překlad se jinak drží hesla „věrnost originálu“, musí být položena otázka, co vedlo překladatelku k tomuto radikálnímu postupu.

Při bližším zkoumání obsahové stránky uvedených kapitol narazíme u čtyř z nich na jejich výrazně křesťansky laděné pozadí (*Den kristliga dagvisan, Sagan om Småland, Vid kyrkorna, En dag i Hälsingland*). Úryvky z žalmů, pověst o Bohu – tvůrci, zmínky o církevních obřadech, legenda o knězi, který křížem zastraší lesní duchy – veškerá tato látka nebyla do překladu explicitně, ale ani implicitně zařazena. Je-li zohledněna doba vydání překladu (1957, reedice 1967) je zjevné, že pravděpodobně mohlo jít o zásah cenzurní komise. Po roce 1948 se totiž cenzura stala v Československu běžnou praxí, neprojevovala se pouhým výběrem textů k překladu, ale také vypouštěním či upravováním nežádoucích pasáží a motivů. (srov. Voslářová, 2011, s. 18). To se

pravděpodobně týká i tohoto překladu. Tyto poměry se začaly pomalu uvolňovat až s nástupem Pražského jara v roce 1968, tedy až po publikování druhého vydání *Podivuhodné cesty*. S dobou normalizace se však opět dostala výrazněji ke slovu a byla běžnou praxí až do roku 1989.

Co se týká vypuštění kapitoly *En stor herrgård*, mohla by se nabízet domněnka, že starý zámožný muž vlastní velký zámek, kam se sjíždí vzdělávat lidé z celého světa a učitelka bez sebevědomí, také nebyli pro komunistickou cenzurní komisi jakýmsi vhodným příkladem, o kterém by si československé děti měly předčítat.

Otázkou bez odpovědi však pravděpodobně zůstanou zcela nepřeložené, ani jinak přepracované či zkrácené kapitoly *Sveriges karta*, *Den stora fjärilen a Dalälven*. Jejich obsah je z ideologického hlediska tehdejší doby nezávadný, protože se jedná o texty vlastivědného charakteru. Nicméně ani tak o nich není v českém překladu ani zmínka.

Při překladu jmen postav příběhu se Dagmar Pallasová nechává v některých případech inspirovat překladem Emila Waltera, některá ponechává v originálním tvaru, v mnoha případech však používá svoje vlastní verze – více viz tabulka na str. 56

5.5 Dagmar Hartlová

Dagmar Hartlová se narodila 24. března 1951, pracuje jako vysokoškolská pedagožka a překladatelka z angličtiny, švédštiny, norštiny a dánštiny. Na Univerzitě Karlově vystudovala angličtinu a švédštinu, pracovala jako asistentka pro kulturu a informace na Švédském velvyslanectví v Praze, od roku 1989 působí jako odborná asistentka na Ústavu germánských studií FF UK, kde se věnuje především švédské literatuře, jazyku a překladatelství. Spolupracovala na *Slovníku severských spisovatelů* a souboru Strindbergových her – *August Strindberg: Hry I*. V roce 2009 byla zapsána na Čestnou listinu IBBY za překlad díla *Podivuhodná cesta Nilse Holgerssona Švédskem* spisovatelky Selmy Lagerlöfové.

Podivuhodná cesta Nilse Holgerssona Švédskem – rok 2005

V 60. letech 20. století se Švédové rozhodli původní a značně obsáhlé dílo Selmy Lagerlöfové zkrátit. Zejména proto, že vlastivědný rozměr za téměř šedesát let od svého

vzniku zastaral a dalším důvodem byla obsáhlost díla, která příliš nevyhovovala moderním dětem, které toužily číst si spíše o dobrodružstvích než o sáhodlouhých popisech přírody. Úkolem dodat příběhu větší spád a omladit ho byla pověřena manželská dvojice Kathrine a Tage Aurellovi⁵⁴, kteří text významně zkrátali a vypustili mnoho popisných částí, vedlejších příběhů, postav a pověstí. Ač ochuzen o tyto části, dobrodružný příběh samotného Nilse Holgerssona získal plynulejší a čitelnější charakter a primární místo ve vyprávění. *Podivuhodná cesta Nilse Holgerssona Švédskem* z pera překladatelky Dagmar Hartlové, která byla vydána roku 2005 nakladatelstvím Meander, je tedy překladem právě této zkrácené verze.

Struktura překladu

Co se týče výstavby textu, postrádá tato verze deníkovou dataci kapitol, které v předchozích verzích podtrhovaly cestopisný ráz knihy. Samotné kapitoly nejsou nijak explicitně označeny, nicméně text členěn do určitých celků je.

Čtenář, který zná předchozí překlad z roku 1957, resp. 1967, se setká hned v úvodu s několika novinkami. Hlavního hrdinu, Nilse Holgerssona, který byl dosud ve všech českých vydáních titulován také jako Paleček, odvážně přejmenovala Dagmar Hartlová na Mrňouse, resp. Mrňouska, a dokonce i některé další postavy, které v příběhu zůstaly, získaly nová jména.

Stejně jako u všech ostatních verzí, postrádá i tento překlad dvě úvodní básně *Den kristliga dagvisan* a *Sveriges karta*, příběh začíná rovnou na statku v Západním Vemmenhögu. Po úvodní historce, kdy je Nils proměněn v Mrňouse, se setkáváme s novými jmény domácích zvířat místního statku, u kterých hledá chlapec pomoc – kocoura přejmenovala Hartlová na Mikšíka (orig. Misse, Pallasová – Micinka).

K zajímavému přehmatu v překladu jmen došlo na statku v kravském chlévě. Z originálu je jasné, že rodina vlastnila tři krávy, které se jmenují Majros, Gull-Lilja a Stjärna. V překladu z roku 1957 jsou jim přisouzena jména Mája, Lili a Hvězda, příp. Májová Růže, Zlatá Lilie a Hvězda v obou překladech z r. 1913. Dagmar Hartlová překládá jejich jména na začátku knihy (s. 10) jako Stračena, Lilja a Mája. Když se však

⁵⁴ Kathrine Aurell (1901-1986) – švédsko norská spisovatelka a autorka scénářů, Tage Aurell (1895 – 1976) – švédský spisovatel, žurnalista a překladatel

skřítek vrátí na konci příběhu domů, už je řeč o Máje, Lilje a Hvězdě (s. 80), i když se s největší pravděpodobností jedná o ty samá zvířata.

Poté, co uletí Mrňous s houserem Martinem (orig. Mårten) a hejnem divokých hus, vydává se oproti originálu na značně zkrácenou cestu krajem Skåne, kdy je vypuštěn příběh záchrany housera na hradu Vittskövle a rovněž i příběh o záchraně hradu Glimminge před útokem šedých kryš. Celé husí hejno nese stejná jména jako v předchozích vydáních, tedy jako finské základní číslovky od jedné do šesti (Yksi, Kaksi, Kolme, Neljä, Viisi a Kuusi), vůdkyně se jmenuje opět Akka z Kebnekajse. Společně se vydají na východ do Blekinge, které si zachová všechny své původní příběhy, pouze v kratší formě (setkání s lišákem u řeky Ronneby, jejich útěk do Karlskrony). Rovněž příhody z kraje Öland jsou pouze razantně zkráceny, stejně jako u překladu Dagmar Pallasové se čtenář nedozví pověst o tom, že Öland je zkamenělé motýlí tělo. K hejnu se zde ovšem přidá další důležitá pohádková postava – šedá husička Pírečka. I ostrov Gotland si zachoval svoje původní příběhy o bájném městě Vineta na mořském dně, Nils také navštíví Visby.

Na rozdíl od originálu hejno doslova prosviští kraje Småland, Östergötland a Södermanland. O těchto krajích nechybí v textu popisy krajiny, zcela jsou však potlačeny příběhy, které mají morální podtext, např. v kraji Småland – smrt staré selky, kterou Nils zaopatřuje (láska k rodičům, úcta ke starým lidem, poučení dětí o smrti), v kraji Södermanland – dobrodružství psa Karra a losa Šedáka, kteří zachraňují les před přemnoženými mniškami (důležitost přátelství a soucitu s trpícími). Kraj Närke není zmíněn absolutně vůbec, ani z čistě popisného hlediska. Kratší zeměpisné popisné zmínky se týkají krajů Västmanland a Dalarna, kde se čtenář velmi okrajově dozví o řece Dalälven (na rozdíl od překladu Dagmar Pallasové, kde není tato řeka zmíněna vůbec). Žádnou informaci navíc v podobě pověsti či příběhu s morálním poučením opět nelze očekávat.

Výjimku tvoří příběh o studentovi z Uppsaly v kraji Uppland, která je zachována v poměrně rozsáhlé formě. Další původní příběh z tohoto kraje – o pyšných labutích na jezeře Mälaren (důležitost slušného chování, respekt k chudším lidem, odsouzení pýchy), je opět zcela vynechán. Popis Stockholmu a jeho Skansenu je zredukován o postavu stařečka Klementa a podle toho upraven.

Příběh kraje Gästrikland o spáleném lese, který lidé společnými silami obnovují, je v tomto vydání zachován. Následující kraje Hälsingland a Medelpad jsou opsány kratšími odstavci z čistě popisného hlediska (např. dřevařský průmysl v Medelpadu), což oproti originálu opět představuje radikálnější zásah do textu. V kraji Ångermanland je zachován zkrácený příběh o dobré selce, která se s orlem podělí o bucht (orig. i Pallasová – chléb).

O kraji Västerbotten padne pouze jednořádková zmínka a Nils husopas se dostává do Lapplandu, kde se děj zredukuje pouze na shledání s husami, odpadá tedy příběh Ásy husopasky a Matýska, kteří se sem vydali hledat svého otce či vyprávění samotných Laponců.

Cesta nazpět ubíhá velmi rychle Jämtlandem a Härjedalenem, kde Dagmar Hartlová z Batakiho udělá krkavce (Pallasová – havran), a kde se Mrňous dozví, že pokud doprovodí housera Martina až domů, skončí „na pekáči“ (Pallasová – na špalku). V kraji Värmland nesmí samozřejmě chybět příběh odehrávající se na statku Mårbacka. Na rozdíl od překladu Dagmar Pallasové se v této verzi objevuje více popisných informací z kraje Dalsland, o životě rybářů a ostrově Marstrand vypráví Nils v kraji Bohuslän. V části popisující kraj Västergötland se čtenář dozvídá o Göteborgu, o kterém zcela chybí zmínka v překladu Dagmar Pallasové. Kraj Halland je vynechán úplně.

Kniha je rovněž opatřena doslovem překladatelky, ve kterém čtenáře stručně seznamuje se spisovatelkou a také pozadím vzniku tohoto slavného díla. Zábavnou formou taktéž děti ve speciální závěrečné kapitole seznamuje s problémy týkající se švédské výslovnosti, na které narazí při čtení různých zeměpisných názvů v knize obsažených.

Komentář

Překlad Dagmar Hartlové se od originálu i překladu Dagmar Pallasové odlišuje významně již na první pohled. Příběh není rozdělen do kapitol, chybí také deníkové zápisy data, které dávají příběhu větší plynulost a celistvost.

Vlastivědný rozměr díla ustupuje ve srovnání s originálem značně do pozadí, proto tato verze neobsahuje podrobnější zmínky o všech švédských krajích (zcela chybí např.

Närke). Ty kraje, které jsou vyličené, často postrádají zmínku o všech pamětihodnostech či přírodních úkazech, které jsou zmíněny v originále, a jejich popis je často redukován doslova na pár řádků. Geografických popisů se však překlad nezříká zcela, v textu se objevují zmínky i o takových místech švédského království, na která se nedostalo v překladu Dagmar Pallasové (např. Göteborg, Dalälven).

Významně okleštěn je v tomto překladu také rozměr morální – čtenář znalý originálu bude jistě postrádat velké množství vedlejších příběhů, ve kterých hrají hlavní roli i jiné postavy než Nils a Akka, a které často nesly jakousi životní moudrost či výchovný aspekt (např. záchrana nemocného lesa psem Karrem a losem Šedákem, příběh o vyhnání krys z hradu Glimminge ve Skåne, příběh o mrtvé selce na statku ve Smålandu, příběh o zlých sestřích husičky Jemnopérky, příběh Åsy husopasky a Matýska aj.).

Odpadá rovněž etnografický rozměr, protože tento překlad zcela upouští takřka od všech pověstí, které se vážou k jednotlivým krajům (pověst o vzniku Smålandu, vyprávění o čarodějnici Ysätterské Kajse).

Obecně lze konstatovat, že je celý původní příběh zbaven téměř všech vedlejších historek, které se přímo netýkají proměněného chlapce. Do popředí vystoupil pouze jeho dobrodružný příběh, a kniha tím pádem přišla o mnoho vedlejších postav. V případě, že tyto postavy jsou důležité pro další vývoj příběhu, je pak vyprávění upraveno takovým způsobem, aby příběh působil co nejpřirozeněji a nenuceně (např. absence stařečka Klementa v kapitole o Stockholmu).

Ačkoli je vyprávění zachováno ve zkrácené podobě, přeloženo je velmi srozumitelně a podmanivě, jazykem blízkým současným dětem. Jasně patrné je to např. na využití hovorovějších výrazů nebo na překladu jména hlavního hrdiny. Překladatelka se nebála přejmenovat Palečka na Mrňouse, který dnešnímu dítěti přijde jistě mnohem hravější a bližší.

Tento překlad tedy primárně myslí na svého čtenáře, kterým je dítě. Nechce nudit sáhodlouhými popisy, nechce odbíhat od hlavního hrdiny do dalších rozvětvených postraních uliček, chce bavit pestrostí svého jazyka, chce být zábavný (a to i při vysvětlování švédské výslovnosti). Tento překlad nechce být primárně učebnicí, ale dobrodružnou pohádkou, či snad pohádkovým dobrodružstvím, a Dagmar Hartlové se tento styl do textu podařilo vtisknout.

5.6 Vlastní jména pohádkových postav v překladech *Podivuhodné cesty*

Následující tabulka zobrazuje přehled jmen pohádkových postav ve všech pěti překladech *Podivuhodné cesty Nilse Holgerssona Švédskem* do češtiny. V závěru tabulky je rovněž uvedeno šest příkladů přezdívek panských dvorů, které zaslechly divoké husy, když přelétávaly nad Skåne. Lze na nich také vidět, jak který překladatel k jejich interpretaci přistupoval.

Z přehledu je možné zjistit mnoho informací o tom, jak který překladatel zacházel s překladem švédského originálu a do jaké míry byli kreativní. T. E. Tisovský musel pro potřeby svého volného převyprávění jména postav velmi výrazně změnit a „počeštit“ (Žabomil), některá se však shodují víceméně se všemi ostatními překlady (Paleček, Martin). Jména použitá dalšími překladateli se v mnohém shodují, nebo alespoň drobně varíjí (Zlatooká – Zlatoočka; Hrubohřiváč – Hrubohřivec – Hřivnáč). Jiná jména se odlišují u všech překladatelů, nicméně na poetičnosti nepostrádá ani jeden z nich (Popeluška – Jemnoperka – Prachovička – Jemnoperka – Pírečka). U některých překladatelů lze pozorovat, že si nevěděli rady s tím, jak uchopit původní švédský originál, proto ho ponechali v původním tvaru (Fumle-Drumle). Lze také vyčíst, do jaké míry překladatelé lpěli na originálu a překládali doslova otrocky, z čehož leckdy vyplynul komický tvar. Zřetelné je to především u Karla V. Rypáčka a Emila Waltera. (Dennojas – Jasnoden, Žer málo – Málojez apod.) Z tabulky je možné rovněž vyčíst, o kolik vedlejších postav přišla zkrácená verze z roku 2005.

Originál	Tisovský (1911)	Walter (1913)	Rypáček (1913)	Pallasová (1957)	Hartlová (2005)
Tummetott (Nils)	Paleček (Petr Koudela)	Paleček (Nils Holgersson)	Paleček (Nils Holgersson)	Paleček (Nils Holgersson)	Mrňous (Nils Holgersson)
Smirre (lišák)	Zrzavec	Smirre	Smirre	Smirre	Smirre
Akka från Kebnekajse	Hejka Lysohlavá	Akka z Kebnekajsy	Akka z Kebnekajse	Akka z Kebnekajsy	Akka z Kebnekajse
lille Mats (chlapeček)	-	Matsíček	Matýsek	Matýsek	-
Åsa (husopaska)	-	Aasa	Åsa	Åsa	-
Mårten (houser)	Martin	Morten (husák, houser)	Martin	Martin	Martin
Goa-Nisse (skřítek)	-	trpaslík z Noa	Goa-Nisse (+vysvětlivka)	Dobry Nisse	-
Sirle (veverák)	veverka Čilka	sameček vevery Sirle	veverka Sirle	veverák Sirle	veveřák Sirle
Sirle ekkores hustru (veverka)	-	Sirlova manželka	samička vevery Sirle	Sirlova manželka	paní Sirlová
herr Ermmenrich (čáp)	Žabomil z Noháčova	pan Ermenrich	pan kmotr (čáp)	Klapzobák	čáp
ugglemannen och ugglekvinan (soví pár)	-	výr-muž a výr-žena	Kalous a jeho samička	soví manželé pan Puštík a paní Sova obecná	-
Gripe (vydra)	Chňaplap	Gripe (mask.)	Chyt'ho	Gripa	vydra
Dunfin (šedá husa)	Popeluška	Jemnoperka	Prachovička	Jemnoperka	Pírečka

Garm Vittfjäder (vrána)	Věrka Bělokrčka	(Garm) Bílépéro	Garm Bělopírko	Garm Bělokřídly	-
Fumle-Drumle (vrána)	Pajda-Šmajda	Fumle-Drumle	Fumle-Drumle	Hlupák/ Ťululum	-
Vind-Ile (vrána)	Větrolet	Větropíle	Větrolet	Větroplach	-
Vind-Kåra (vrána)	Větroleťka	Větroděš	Větrová Kåra	Kåra (vrána)	-
Långnäbb (vrána)	Dlouhozobec	Dlouhozob	Dlouhozobá	Dlouhozobý	-
Krâkfångad	Vrány mě uloupily	Vranolup	Vranouchycen	vraní věžeň	-
Krâkstulen	vraní lup	Vranouvzat	Vranoukraden	kořist vran	-
Rödlinna (kráva)	Červa	Červenka	Plavá	Červenka	-
Gråfäll (los)	-	Šedák	Šedivec	Šedák	-
gamla Harmlösa (užovka)	-	stará Bezstarostná	stará Dobračka	stará Bezelstná	-
Hjälplös (užovka)	-	Bezmocný	Pomocpryč	Bezmocný	-
Hornkrone (jelen)	-	Korunáč	Korunář	Korunáč	-
Krokrygg (jelen)	-	Křivohřbet	Křivohřbet	Hrbáč	-
Strävmane (jelen)	-	Hrubohřiváč	Hrubohřivec	Hřivnáč	-
Storstarke (jelen)	-	Velesilák	Obrosil	Velikán	-

Murre och Brumme (medvíďata)	-	Mumlal a Bručil	Mručka a Bručka	Míša a Macek	-
Dagaklar (labutí král)	-	Dennojas	Jasnoden	Jasoň	-
Snöfrid (labutí královna)	-	Sněhomíra	Sněhomíra	Sněhomíra	-
Vingsköna (šedá husa)	-	Křídlokráska	Krásnokřídla	Krásnokřídla	-
Guldöga (šedá husa)	-	Zlatoočka	Zlatooká	Zlatoočka	-
Majros (kráva)	-	Májová Růže	Májová Růže	Mája	Mája
Gull-Lilja (kráva)	-	Zlatá Lilie	Zlatá Lilie	Lili	Lilja
Stjärna (kráva)	Straka	Hvězda	Hvězda	Hvězda	Stračena/ Hvězda

Lillgårde (dvůr)	-	Políčko	Malé Pole	Políčko	-
Grynlösa (dvůr)	-	Bez krupice	Bezzrní	Nezrní	-
Tuggelite (dvůr)	-	Žer málo	Málojez	Málojez	-
Lyckaåker (dvůr)	-	Pole štěstí	Štastné Pole	Štastný dvůr	-
Äggberga (dvůr)	-	Vrch vajec	Vejcová hora	Vejcová lhota	-
Penningby (dvůr)	-	Město peněz	Dům Pokladů	Penízov	-

VI. Závěr

Podivuhodná cesta Nilse Holgerssona Švédskem je nejen dílo, které se nesmazatelně zapsalo do literární historie, ale které je pozoruhodné z mnoha hledisek.

Jedním z nich je jeho individualita z pohledu žánru. Selma Lagerlöfová trvala na celistvosti příběhu, stála si za názorem, že ačkoli píše učebnici, musí děti především bavit, umět nadchnout, zkrátka spojit příjemné s užitečným. Umně zkombinovala výchovný aspekt s atraktivitou pro oči dítěte. Toho dosáhla tím, že naučný rozměr (geografie Švédska, vlastivěda) a morální rozměr (Nilsovo polepšení) dovedla propojit s dobrodružnými historkami, ve kterých se Nils dostane do říše zvířat. Svého záměru mistrně dosáhla, jinak by Nilsův příběh nedosáhl takové popularity.

Dalším specifikem je cesta ke zrodu, na jejímž konci knižně vyšel tento příběh. Myšlenka na vytvoření takovéto knihy nevzešla primárně z mysli autorky samotné, ale k sepsání nové moderní učebnice pro švédské školáky byla oslovena, a to v roce 1901. Vydání v letech 1906 a 1907 předcházelo dlouhé promýšlení příběhu, pochyby a diskuze mezi spisovatelkou a komisí, která měla vydání knihy v režii. Jako spásná se ukázala být myšlenka inspirovat se Kiplingovou *Knihou džunglí* a nechat v příběhu promlouvát zvířata. Pak již mohla bez obtíží tvořit, a ač musela Selma Lagerlöfová překonat během práce několikeré obtíže (úmrtí v rodině, nemoc) podařilo se knihu vydat, a to ve dvou dílech. První se setkal s rozporuplnými reakcemi, ale druhý už byl kritiky přijat mnohem smířlivěji.

Tak se mohl začít příběh malého chlapce šířit nejen po Švédsku, ale jeho vyprávění vstoupilo i za hranice.

V roce 1911 vzniklo první volné převyprávění v češtině, z pera T. E. Tisovského, který vystihl hlavní problém tak specifického textu – a sice jak zatraktivnit příběh plný švédských reálií pro oči českého dítěte. S problémem se vypořádal originálně, a tak proměněného skřítko s hejnem hus poslal na cestu po jižních Čechách. Dílčí příběhy se snaží Tisovský zachovat či uzpůsobit, některá musí vypustit v celé své délce, protože to vyžaduje profil cílového čtenáře. Zachovává morální rozměr, ale geografický radikálně uzpůsobuje.

Dva překlady z let 1913, jejichž autory jsou Karel V. Rypáček a Emil Walter se od sebe velmi odlišují. Rypáček překládá originální text beze změn, ale navíc ho vybavuje velkým množstvím vysvětlivek a poznámek, zatímco Walter se snaží být věrný originálu a do stavby textu nijak nezasahuje.

Dagmar Pallasová se ve svém překladu z roku 1957 drží rovněž strategie překládat originál odehrávající se ve Švédsku, ale na několika místech text razantně krátí a vypouští rovnou celé kapitoly. Vzhledem k náboženskému podtextu většiny z nich se domnívám, že by se mohlo jednat o vliv, který zde uplatnila cenzurní komise. V tehdejší době by se nejednalo o žádnou výjimku, protože tehdejší státní aparát používal cenzuru zcela běžně.

Zatím poslední překlad *Podivuhodné cesty* z roku 2005 z pera Dagmar Hartlové se od ostatních odlišuje zcela zásadně, a to především proto, že se jedná o překlad zkrácené verze, která se ve Švédsku objevila v 60. letech 20. století. Vyprávění je zredukováno čistě na Nilsův příběh, odpadlo spoustu hlavních postav a vedlejších příběhů, ve kterých nehraje roli Nils. Tento rozdíl oproti předchozím verzím přehledně ilustruje tabulka jmen, ve které lze vidět markantní rozdíl v počtu postav. Geografický, ani morální rozměr nehraje hlavní roli (do určité míry je zachován), ale do popředí vystupuje dobrodružný příběh.

Ačkoli tedy vyšlo pět překladů tohoto díla do češtiny, každý nese své specifikum, díky kterému se odlišuje od ostatních. V průběhu času a s požadavky, které si kladla moderní doba a jiné zájmy dětského čtenáře, se podoba příběhu proměňovala. Nils Holgersson, čtrnáctiletý chlapec proměněný v trpaslíka, který se z cesty navrátí jako jiný člověk, však zůstává stále stejný. A právě proto, jak ho Selma Lagerlöfová stvořila, ho oceňuje už několikáté lidské pokolení ve všech koutech světa.

VII. Seznam použité literatury

Primární literatura

- LAGERLÖF, Selma. *Nils Holgerssons underbara resa genom Sverige*. 1+2. Bd. Stockholm: Albert Bonniers Förlag, 1906 a 1907. [online]
Dostupné z:
http://sv.wikisource.org/wiki/Nils_Holgerssons_underbara_resa_genom_Sverige
- LAGERLÖF, Selma. *Podivuhodná cesta Nilse Holgerssona Švédskem*. Praha: Alois Hynek, 1913.
- LAGERLÖF, Selma. *Podivuhodná cesta Nilse Holgerssona Švédskem*. Praha: Jan Laichter, 1913.
- LAGERLÖF, Selma. *Podivuhodná cesta Nilse Holgerssona Švédskem*. 2. vyd. Praha: SNDK, 1967.
- LAGERLÖF, Selma. *Podivuhodná cesta Nilse Holgerssona Švédskem*. Praha: Meander, 2005.
- TISOVSKÝ, Tobiáš Eliáš. *Podivuhodná cesta nezbedy Petra s divokými husami*. 1. vyd. Praha: Zemský ústřední spolek jednot učitelských, 1911.
- TISOVSKÝ, Tobiáš Eliáš. *Podivuhodná cesta nezbedy Petra s divokými husami*. 3. vyd. Praha: Ústřední nakladatelství a knihkupectví učitelstva československého, 1930.

Sekundární literatura

Literární zdroje

- AHLSTRÖM, Gunnar. *Den underbara resan*. Lund: C. W. K. Gleerups förlag, 1942.
- GUSTAFFSON, Alrik. *Dějiny švédské literatury*. Brno: MU, 1998.
- HALLBERG, Göran. *Nils Holgersson – 90 år senare*. Kristianstad: Skånes Hembygdsförbund Årsbok, 1996.
- HARTLOVÁ, D. a kol. *Slovník severských spisovatelů*. Praha: Libri, 2004.

- HUMPÁL, Martin; KADEČKOVÁ, Helena; PARENTE-ČAPKOVÁ, Viola. *Moderní skandinávské literatury 1870 – 2000*. Praha: Karolinum, 2013.
- KARLSSON, Maria; VINGE, Louise. *I Selma Lagerlöfs värld. Fjorton uppsatser (Lagerlöfstudier)*. Stockholm/Stehag: Brutus Östlings Bokförlag Symposion, 2005.
- KNAP, Josef. *Selma Lagerlöf*. Praha: Česká akademie věd a umění, 1949.
- MAREK, Jiří. *Laureáti Nobelovy ceny za literaturu*. Olomouc: Alda, 1998.
- MOENNINGHOFF, Burhhard; MEYER-KRENTLER, Eckhardt. *Arbeitstechniken Literaturwissenschaft*. 10. vyd. München : Wilhelm Fink Verlag, 2003.
- NORDLUND, Anna. *Selma Lagerlöfs underbara resa genom den svenska litteraturhistorien 1891 – 1996*. Stockholm/Stehag: Brutus Östlings Bokförlag Symposion, 2005.
- RAK, Ján. *Selma Lagerlöfová*. Praha: Československá společnost pro šíření politických a vědeckých znalostí, 1958.
- *Selma Lagerlöfová 1858 – 1958: slavnostní večer k poctě 100. výročí narození švédské spisovatelky*. Praha: Městská lidová knihovna, 1958.
- SVENSKA BARNBOKINSTITUTET. *Om Nils Holgersson flugit ut över världen: Svenska barnböcker i översättning*. Stockholm: SBI, 1998.

Články v časopisech

- ASAID, Alan. *Våldsam debatt i Akademien när Lagerlöf valdes*. Svenska Dagbladet – kultur. [online] 25. 9. 2009 [cit. 3.4.2014] Dostupné z: http://www.svd.se/kultur/understrecktet/valdsam-debatt-i-akademien-nar-lagerlof-valdes_3569005.svd
- REISSNER, Martin. *Mrňousova cesta Švédskem*. Ladění. roč. 2005, č. 4. ISSN 1211-3484.

- STIESSOVÁ, Helena. *Jak vypadá Švédsko z výšky*. *iLiteratura.cz* [online]. 20.1.2006 [cit. 2013-12-27]. Dostupné z: <http://www.iliteratura.cz/Clanek/18961/lagerlofova-selma-podivuhodna-cesta-nilse-holgerssona-svedskem-2>
- ÚSTAV TRANSLATOLOGIE FF UK, KATEDRA ANGLISTIKY A AMERIKANISTIKY FF MU. *Databáze českého uměleckého překladu*. [online]. ©2008-2013 [cit. 2013-12-27]. Dostupné z: <http://www.databaze-prekladu.cz/>
- VIMR, Ondřej. *Páté zastavení Nilse Holgerssona v Čechách a na Moravě*. *iLiteratura.cz* [online]. 7.4.2006 [cit. 2013-12-27] ISSN 1214-309X. Dostupné z: <http://www.iliteratura.cz/Clanek/18547/lagerlofova-selma-podivuhodna-cesta-nilse-holgerssona-svedskem-1>

Diplomové práce

- VOŠLÁŘOVÁ, Marie. *Český překlad a recepce švédské literatury v letech 1948-89*. Praha, 2011. Diplomová práce. Univerzita Karlova. Vedoucí práce Mgr. Helena Březinová, Ph.D.

Elektronické zdroje

- *Den svenska psalmboken*. <http://runeberg.org/psalmbok/1932/0285.html> [15.4.2014]
- *Mårbacka – Selma Lagerlöfs hem*. http://www.marbacka.com/selma_lagerlof.php [23.3.2014]
- *Nobelprize.org – The Official Web Site of the Nobel Prize. Selma Lagerlöf – Facts*. http://www.nobelprize.org/nobel_prizes/literature/laureates/1909/lagerlof-facts.html [2.4.2014]
- *Selma Lagerlöf-sällskapet*. <http://www.selmalagerlof.org/selma.html#> [23.3.2014]
- *Selma Lagerlöf*. http://sv.wikipedia.org/wiki/Selma_Lagerl%C3%B6f#cite_note-3 [23.3.2014]

Video dokumenty

- *Ett besök hos Selma Lagerlöf* (1926)
<http://www.filmarkivet.se/sv/Film/?movieid=26> [25.3.2014]

VIII. Přílohy

Příloha č. 1 - *Briefe an einen jungen Prinzen von einem alten Manne* - německý překlad dopisů hraběte Tessina princí Gustavovi ze švédštiny do němčiny (rok 1754)

Zdroj: www.books.google.com

Příloha č. 2 – Selma Lagerlöfová

Zdroj: www.nobelprize.org

Příloha č. 3 – Rodný statek Mårbacka po přestavbě v roce 1923

Zdroj: www.jaysmith.com

Příloha č. 4 – Den kristliga dagvisan

Den kristliga dagvisan
Den signade dag, som vi nu här se
av himmelen till oss nedkomma,
han blive oss säll, han låte sig te

oss alla till glädje och fromma!
Ja, Herren, den högste, oss alla i dag
för synder och sorger bevara!

Men såsom en fågel mot himmelens höjd
sig lyfter på lediga vingar,
han lovar sin Gud, är glad och förnöjd,
när han över jorden sig svingar:
så lyfter sig själen i hjärtelig fröjd
till himlen med lovsång och böner.

Ack, låtom oss lova och bedja vår Gud,
när stunderna växla och skrida,
så skola vi stärkas att hålla hans bud
och vaka och tåligen lida.
Ja, låtom oss verka med allvar och flit,
så länge oss dagen förunnas!

Zdroj:

Lagerlöf, Selma. *Nils Holgerssons underbara resa genom Sverige*. 1. Bd. Stockholm, Albert Bonniers Förlag, 1906. s. 1. [online] Dostupné z:
http://sv.wikisource.org/wiki/Nils_Holgerssons_underbara_resa_genom_Sverige

Příloha č. 5 – Sveriges karta Carla Snoilského

Jag ser från skolans dar en bild,
av fingrar märkt, med plumpar spilld,
på kalkad vägg i prima,
en karta, klistrad upp på lärt,
utav den svenska jord vi ärvt,
vårt land från fordomtima.

Där låg det mellan fjäll och sjö
på Skandinaviens halva ö,
som, när den sågs från sidan,
för vår primanska fantasi
ett utsträckt lejon kunde bli
i vila och förbidan.

På kartan stirrade vi små,
och tanken hisnade att gå
den ändlöst långa vägen
från Ystad uppåt Torneå, —
den nötte man ut järnskor på
som i den gamla sägen.

Än tänker jag mig var provins
i samma färger, som jag minns
från kartans bjärta gränser:
ett Skåne gult som skördefält,

ett Sörmland grönt som björkens tält,
då Värmland stålblått glänser.

Längst upp i norr ett blodrött snitt;
där vidtog Ryssland tomt och vitt,
och blicken återvände
till Sveas bygd med berg och slätt,
små städer liksom smultron tät
och strömmar utan ände.

De runno här, de flöto där,
och det var vända och besvär
att hålla hop dem alla;
i klassens mummel, läxors sus
jag hörde deras fjärran brus
för mina öron svalla.

Ur minnet gledo namnen hän
så snabbt som några timmerträn
på Västerbottens älver,
och barnatårars salta tåg
förenta sig med varje våg,
som genom Norrland välver.

Men liksom Engelbrekt med mod
från stad till stad, från flod till flod
vi fram till målet lände.
Erövringen var lång och svår,
men nu var fosterjorden vår,
nu, då dess drag vi kände. —

Där förr vi sutto, du och jag,
ett släkte sitter nu i dag,
som kan vad vi ej visste.
Den, som hos oss var främst i led,
bland denna ungdom sjönke ned
kanhända till den siste.

Nu böjas över kartans blad
de huvun små i lockig rad,
som efter oss ta arvet.
Vad oss synta långt, för dem syns kort,
och alla avstånd svinna bort
i järnvägstidevarvet.

De läsa på det svarta nät,
som korsar älvens blåa fjät
och genom fjället spränger.

Lokomotivets gälla sus
i flodsystemets dova brus
på kartan in sig mängder.

Men säg, vad tänker du därvid,
du unga ätt i ångans tid,
vars kinder kunskap bleker?
Har väl i brinnande termin
du dörren stängt för fantasin,
som skimrar och som leker?

Nej, än mot gossens skolpulpet
hon lutar sig i hemlighet,
vår barndoms tröstarinna.
Med hennes trollglas i sin hand
i läxans torra ökensand
skall liv och färg han finna.

Du hulda fe, du barnens vän,
i bokens bräddar måla än
din bildvärld för de unga!
Åt hemmets skog och fjäll och älv,
åt järnets döda massa själ
giv så en själ, en tunga!

Och prägla levande och varm
en Sveriges bild i barnets barm,
som mannen skall bevara,
som han skall ägna glad en gång
sin levnads gärning eller sång
och dö för att försvara!⁵⁵

Zdroj: Lagerlöf, Selma. *Nils Holgerssons underbara resa genom Sverige*. 1. Bd. Stockholm, Albert Bonniers Förlag, 1906. s. 1. [online] Dostupné z: http://sv.wikisource.org/wiki/Nils_Holgerssons_underbara_resa_genom_Sverige

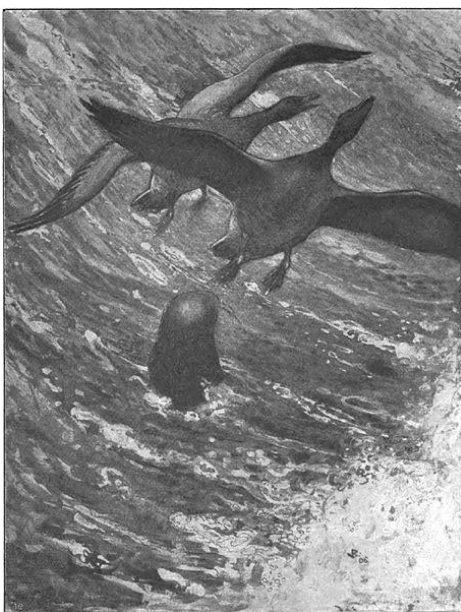
⁵⁵ Lagerlöf, Selma. *Nils Holgerssons underbara resa genom Sverige*. 1. Bd. Stockholm, Albert Bonniers Förlag, 1906. s. 1. [online] Dostupné z: http://sv.wikisource.org/wiki/Nils_Holgerssons_underbara_resa_genom_Sverige

Příloha č. 6 – Ilustrace Johna Bauera v prvním díle *Podivuhodné cesty Nilse Holgerssona* – dvůr ve Västra Vemmenhögu

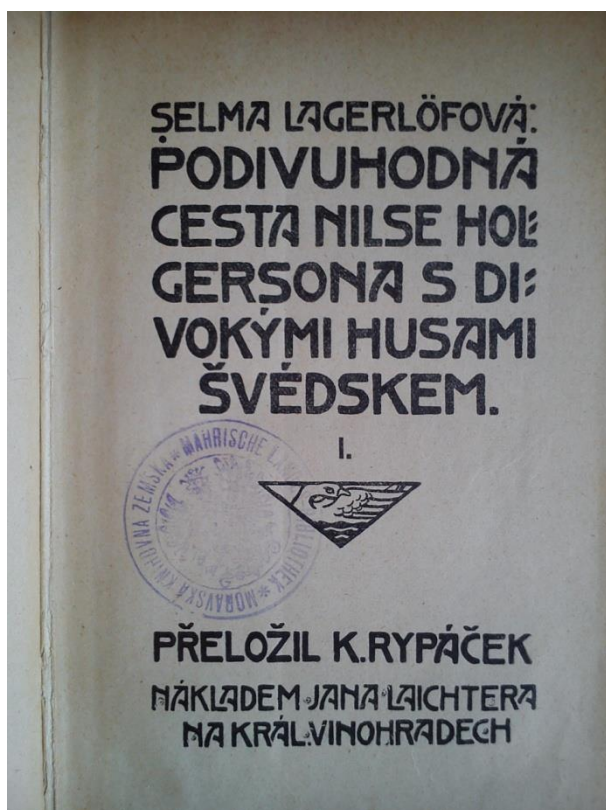
Zdroj: www.commonswikimedia.org

Příloha č. 7 – Ilustrace Johna Bauera v prvním díle *Podivuhodné cesty Nilse Holgerssona* – husy v bouři nad Gotlandem

Zdroj: www.commonswikimedia.org

Příloha č. 8 – Titulní strana Podivuhodné cesty překladatele Karla V. Rypáčka

IX. Resumé

Magisteruppsatsen kallas *Nils Holgerssons underbara resa genom Sverige av Selma Lagerlöf. Verkets uppkomst och dess tjeckiska översättningar*. Den handlar om en av de mest kända böckerna av Selma Lagerlöf som var översatt till mer än sextio främmande språk. Uppsatsen är skriven på tjeckiska.

I den teoretiska delen fokuseras uppsatsen på utvecklingen av svenska barnlitteratur och dess översättningar till främmande språk från 1800-talet tills nutiden. Beskrivna är också olika specifiska kännetecken som är typiska för svenska barnlitteratur.

Den andra delen ger en bild av Selma Lagerlöfs personlighet – på ett kort sätt skildras hennes liv och det litterära sammanhanget (sekelskiftet från artonhundratall till nittonhundratall – s. k. bygderomantiken). Jag nämner också några av hennes verk.

Den praktiska delen understryker två grundläggande frågor: Hur har det här lärobok-experimentet uppkommit? Vilka förberedelser måste göras? Jag utnyttjar framför allt forskningen av Gunnar Ahlström.

Vidare analyserar jag fem tjeckiska översättningar av det här verket som publicerades mellan 1911 och 2005. 1911 gavs ut den första översättningen av T. E. Tisovský som gjorde radikala förändringar - berättelsen utspelar sig i den södra delen av Tjeckien. 1913 publicerades två översättningar från Karel V. Rypáček och Emil Walter. Även om båda gavs ut samma år, skillnader mellan dem är stora – Rypáček återger många fotnoter och förklarar för mycket, Walter översätter originalet utan att göra några förändringar. 1957 publicerades den fjärde översättningen av Dagmar Pallasová som är en av de mest kända utgåvan i Tjeckien men som är förmodligen påverkad av dåvarande censur. Den sista versionen publicerades 2005 och den är radikalt förkortad – den framhävs framför allt Nils äventyr – den geografiska dimensionen är stark reducerad. Syftet med analysen är att nämna skillnader mellan de här översättningarna och presentera olika strategier som valdes av översättarna för att presentera texten för barn på tjeckiska.